

DIPLOMADOLGOZAT

Barkóczy Bianka Zsanett

2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Szent István Campus

Vidékfejlesztési és Fenntartható Gazdaság Intézet

Vidékfejlesztési agrármérnök mesterképzési szak

**HÁTRÁNYOS HELYZETŰ JÁRÁSOK TERÜLETI
KUTATÁSAI MAGYARORSZÁGON**

Belső konzulens: **Dr. Péli László**
egyetemi docens

**Belső konzulens
intézete/tanszéke:** Vidékfejlesztési és Fenntartható
Gazdaság Intézet / Vidék- és
Területfejlesztési Tanszék

Készítette: **Barkóczy Bianka Zsanett**

Gödöllő

2023

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	2
2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	4
2.1. A PERIFÉRIA HELYZETE A CENTRUM-PERIFÉRIA KAPCSOLATRENDSZEREK BEN.....	4
2.2. A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ TÉRSÉGEK KIALAKULÁSA.....	6
2.3. A HÁTRÁNYOS HELYZET MEGHATÁROZÁSA.....	6
2.3.1. <i>A fejlettség vs. elmaradottság.....</i>	<i>8</i>
2.4. A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ TERÜLETEK LEHATÁROLÁSA.....	11
2.4.1. <i>Lehatárolása az elmúlt évtizedekben Magyarországon</i>	<i>13</i>
2.4.2. <i>Jogi háttér</i>	<i>15</i>
2.5. A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ TERÜLETEK TÁMOGATÁSI KÉRDÉSEI.....	17
2.5.1. <i>Nemzeti finanszírozás</i>	<i>17</i>
2.5.2. <i>Európai uniós támogatások.....</i>	<i>18</i>
2.6. A HÁTRÁNYOS HELYZETBŐL VALÓ KIJUTÁS LEHETŐSÉGEI.....	20
3. SAJÁT VIZSGÁLAT.....	22
3.1. KUTATÁSI CÉLOK, KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK	22
3.2. A VIZSGÁLAT KÖRÜLMÉNYEI ÉS HELYSZÍNE	23
3.3. KUTATÁSI MÓDSZEREK ÉS A MINTA BEMUTATÁSA	28
3.4. EREDMÉNYEK	31
4. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK	49
5. ÖSSZEFOGLALÁS	53
IRODALOMJEGYZÉK.....	55
ÁBRAJEGYZÉK	58
TÁBLÁZATJEGYZÉK.....	59
MELLÉKLETEK	59

1. Bevezetés

A dolgozat megkezdése előtt két lehetőség volt a fejemben: vagy az alapszakon folytatott kutatásomat folytatom, vagy egy teljesen új témában vizsgálódok. Választásom az utóbbira esett, ami annak köszönhető, hogy már az alapszakon is foglalkoztattak a hátrányos helyzetű területek, így úgy gondoltam itt a lehetőség, hogy beleássam magamat a témába. Úgy véltem ezáltal sok új módszerrel fogok megismerkedni, illetve az eddig megszerzett tudásomat így egy új területen tudom majd elmélyíteni. Mindemellett terveim közt volt, hogy a hátrányos helyzetű területek megismerésével és vizsgálatával foglalkozzak különösebben szakmai-tudományos-hallgatói szemszögből, mivel eddig a hátrányos helyzetnek semmilyen aspektusával nem találkoztam a gyakorlatban. Természetesen a vidékfejlesztési agrármérnöki alapszak- és mesterszak elmúlt évei során rengeteget tanultunk róla és számos szakirodalmat áttanulmányoztam, azonban ennél jobban szerettem volna megismerkedni az ország ezen területeivel. Ezen gondolatok mentén alakult ki a kutatásom végleges címe, ami a *Hátrányos helyzetű járások területi kutatási Magyarországon*, mely jól tükrözi azt, miről is szól ez a dolgozat.

A dolgozat témájának aktualitása sokrétű. Egyrészt a világ rohamos fejlődésével párhuzamosan az elmaradott területek még inkább leszakadnak a centrumoktól, egyre több és több teret érint az elmaradottság, mely által a két pólus közötti szakadék egyre csak tágul. Azonban pont ennek a gyors fejlődésnek köszönhetően mindig újabb és újabb módszereket, gyakorlatokat vezetnek be ezen területek felzárkóztatására, a hátrányos helyzet csökkentésére.

Az elmaradottságot és ennek megítélését jelentősen befolyásolta a 2019. évben Magyarországon is megjelenő koronavírus járvány. A koronavírus megjelenése Magyarországon számos változást hozott megannyi társadalmi csoportban. A leghátrányosabb helyzetű járásokban a nehéz szociális helyzetben élő családok a koronavírus alatt a korábbi problémák mellett számos újabb kihívással kellett szembenéznük. Mivel a mélyszegénységben élők állandó válságállapotban élnek, életükben a járvány „mindössze” annyi újat hozott, hogy a számukra eddig nehezen megvásárolható élelmiszerek ára még tovább emelkedett, amivel kiszolgáltatottságuk tovább erősödött. A generációk óta teljes létbizonytalanságban élők körében a terhek növekedése területileg is jelentősen eltért, némely településen olyan mértékű volt, hogy az már a szociális munka elvégzését és az ellátottak segítségét is veszélyeztette.

A kutatásom során elvégzett elemzéseimmal az elsődleges célom a Magyarország hátrányos helyzetű járásainak egy komplex fejlettségi rangsorát kialakítása. További célom volt a kutatás elején jobban megismerni ezeket a területeket, az ott zajló folyamatokat, ezáltal is fejleszteni a tudásomat és tárgítani a „vidékfejlesztői” látásmódomat. A statisztikai adatgyűjtésen kívül célom volt primer kutatást is végezni a témában, hiszen nem elég mindig csak a számokat nézni, néha mögéjük is kell tekinteni. Éppen ezért is tartottam fontosnak megkérdezni az ott élőket, mellyel teljes képet kaphatok a vizsgálat tárgyában.

A kutatási kérdésköreimet leginkább a szakirodalmi kutatás alapján, valamint a kutatási célok mentén fogalmaztam meg. Ezen felvetések leginkább az elmaradottság mértéke és a földrajzi elhelyezkedés párhuzamára koncentrált, valamint az elmaradott területek infrastrukturális és intézményi ellátottságára. Egy másik kérdéskör a járások centrumtérhez való elhelyezkedésének befolyásolását taglalja, még hozzá, hogy ezeknek a földrajzi távolságoknak milyen mértékben van ráhatása az egyes járások hátrányos helyzetének mértékére. További kérdések merültek fel a különböző demográfiai, gazdasági mutatók időbeli változása kapcsán, mégpedig, hogy a számos nemzeti és európai uniós támogatások hatására ezek az indexszámok miként változtak az elmúlt években.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. A periféria helyzete a centrum-periféria kapcsolatrendszerekben

Egy ország térszerkezetét jelentősen meghatározzák a területi adottságok és különbségek, valamint a versenyképességi tényezők. Ezek a folyamatok leginkább a centrum – félperiféria - periféria elméleteivel írható le a legjobban. Területi értelmezésben a centrumok (központok) mind fejlettségben mind adottságokban – legyen ez társadalmi, gazdasági, vagy közlekedési – a húzóerőt jelképezik. Ebből kifolyólag az erőforrások is ezekbe a térségekbe koncentrálnak. A periférián elhelyezkedő területek pedig a centrumok ellentétei, melyek jellemzően valamely negatív minőséget hordoznak, és számos nehézséggel kell szembenézniük. A két pólus között pedig az úgynevezett félperifériás, átmeneti területek találhatók (Káposzta-Gubacsi, 2018).

Fontos annak tisztázása, hogy bármely periféria meghatározásánál, területi lehatárolásánál mindig figyelembe kell venni valamely központhoz való viszonyítást. A centrum-periféria kapcsolatrendszerek háromféle szinten értelmezik a távolságot (Veres, 2004):

- 1) A helyzeti jellemzők alapján *földrajzi távolság*
- 2) A centrum-periféria fejlettség különbségeinek vizsgálatakor az *egyenlőtlenség*
- 3) Hatalmi vonatkozásban pedig a periféria centrumtól való *függése*

A periféria nehezen megfogható és definiálható területi fogalom, ennek ellenére folyamatosan fellelhetők a regionális kutatásokban. A lehatárolást az sem könnyíti meg, hogy számos szakirodalom a perifériákat tovább kategorizálja külső és belsőperifériákra. A külső perifériák a földrajzi távolság tekintetében is távol esnek a centrumoktól (országos és regionális), így ez esetben általában az országhatár menti, vagy ahhoz közeli térségekről beszélhetünk. A belső perifériák pedig a fejlettség tekintetében esnek távol a centrumoktól, földrajzi távolságuk azonban nem meghatározó, gyakran a centrumokhoz közel is elhelyezkedhetnek. Az Európai Unió folyamatos bővülése pedig újra felveti a perifériák lehatárolásának kérdéskörét, hiszen a növekedés következtében tovább szaporodik a perifériába, félperifériába sorolható térségek száma (Veres, 2004).

A centrum-periféria viszonyrendszerének elemzésére jöttek létre a **centrum-periféria elméletek**, melynek alapjait *Immanuel Wallerstein* dolgozta ki 1983-ban. Wallerstein modelljének lényege, hogy a centrum, mint központ és a periféria, mint peremi helyzet között függőségi kapcsolat van. Ennek a függőségnek alapvetően három formája van: a fekvésből

adódó, a gazdasági potenciálból adódó és a hatalmi erőviszonyokból adódó függőség. A fekvésből adódó függőségre jó példa a településrendszer kiépülése. A településrendszernek alapvető két eleme a város és a falu. Ezek között egyértelmű különbség, hogy a város bizonyos központi szerepkörökkel fel van ruházva, és itt koncentrálódik az intézményrendszer is. Ezzel nem csak a városban, hanem a környéken élőknek is ellátást és szolgáltatást biztosít. Ezáltal pedig szépen-lassan a város kiépíti maga köré a vonzásterét, és ebből következően ebbe a vonzáskörzetbe tartozó települések fejlődése alapvetően függ a város fejlődésétől. Ezek a központi városok mindig a tér valamilyen energikus pontjaiban jönnek létre. A gazdasági potenciálból adódó függőségre is jó példa a város-falu kapcsolat. Az idő folyamán ugyanis kialakult közöttük egy munkamegosztás, de a két terület gazdasági potenciálja eltér egymástól: a személyi, intézményi, szolgáltatási elérhetőségek a városokban jobbak. Ez viszont lehetővé teszi a termelékenységi szint növelését, és meghatározza a környékbeli településeken élő társadalmak megélhetését is. A hatalmi erőviszonyokból adódó függőségekre legjobb példa a szocializmus idejéről származtatható. Ebben az időben erős centralizáció volt jelen, és nem voltak tekintettel a települési érdekekre. Jelen volt egy fajta hierarchikus rendszer, ahol a ranglétra alján álló területek teljesen ki voltak szolgáltatva a magasabb szinten lévőknek (Wallerstein, 1993).

A megfelelő fejlesztési politikák kidolgozása és átültetése a gyakorlatba segítheti a periféria centrumtól való függőségének csökkentését, azonban képzelgés lenne azt hinni, hogy ezek hatására a perifériák teljesen megszűnhetnek létezni. A centrum léte a periféria létre és működésére redukálható. Wallerstein három olyan okot említ, amiért a periféria nem tűnik el (Wallerstein, 1993):

- a periféria kapitalista vállalkozói a világgazdaságban szeretnének maradni;
- a központi vállalkozóknak szükségük van a periféria erőforrásaira a növekedéshez (telkek, népesség, nyersanyagok stb.);
- a központnak szüksége van a periféria néhány termékére, amelyek bizonyos földrajzi vagy a munkaerővel kapcsolatos megfontolásokból nem valósíthatók meg más régiókban.

2.2. A hátrányos helyzetű térségek kialakulása

A leszakadó térségeknek, hátrányos helyzetű településeknek kialakulásának hátterében elsődlegesen az I. világháborút lezáró trianoni békeszerződésben leírt határmegvonások állnak. Az 1920-ban meghúzott trianoni határ kettévágta és ezzel megszüntette a legtöbb régió gazdaságföldrajzi egységét, és számos korábbi kistérséget is. Számos fontos történelmi és magyarlatka nagyvárosok kerültek át a határon túlra. Az Észak-Magyarországi régióban a Bodrogi kistérség városias központjai (Királyhelmec, Lelesz, Ágcsérnyő) ma már Szlovákiában találhatók. A salgótarjáni és ózdi ipari központok hagyományos vonzaskörzetéhez tartozó falvak szintén a határon túlra kerültek. Sátoraljaújhely és Balassagyarmat széthasításával mindkét város elvesztette vasútállomását és vasútvonalát, ezáltal vonzaskörzetének egy részét is (Tóth J. et al, 2012).

A trianoni határok okozta torzulásokat tovább fokozta az 1950-es években indult kényszerített iparosítás, mely szintén figyelmen kívül hagyta az érintett régiók és kistérségek hagyományos gazdaságföldrajzi adottságait. A leszakadó térségeknek, hátrányos helyzetű településeknek létrejöttének ez a második történelmi oka. A túlméretezett nehézipar (bányászat, kohászat, vas- és acélgyártás) még az egyébként ipari múltú településkörzeteket (Diósgyőr, Ózd, Salgótarján) is zsákutcába sodorta a szocializmus utolsó évtizedeire. Az aprófalvas térségek lakosságát ez időben mesterségesen kötötték olyan ipari központokhoz, mint például Észak-Magyarországon Borsodnádasd és Kazincbarcika. Az ipari körzetekben létrehozott, felduzzasztott települések a rendszerváltozás után a rohamos elszegényedés útjára léptek (pl. Putnok, Petőfibánya és Sajóabony) (Tóth J. et al, 2012).

2.3. A hátrányos helyzet meghatározása

A hátrányos helyzet meghatározásáról és besorolásáról való szakmai gondolkodás már az 1980-as években megkezdődött a Magyar Szociológiai Társaság hátrányos helyzetű társadalmi csoportok vizsgálatáról szóló konferenciájával. (Kocsis, 2022). Hátrányos társadalmi helyzetben azok a személyek, illetve társadalmi csoportok vannak, akiknek az életkörülményei, életmódja a társadalom többségénél jelentősen rosszabb. Számos olyan területet megkülönböztetünk, ahol a hátrány jelen van és értelmezni tudjuk:

- alacsony jövedelem
- alacsony fogyasztási szint
- rossz lakáskörülmények

- rossz lakókörnyezet
- alacsony iskolai végzettség
- alacsony műveltségi színvonal
- nehéz munkakörülmények
- gyermeknevelés veszélyeztetettsége
- betegség a családban
- fogyatékosság a családban
- rokkantság a családban
- deviancia a családban

Többszörösen (halmozottan) hátrányos helyzetről abban az esetben beszélhetünk, ha ezek a különböző hátrányok halmozódnak, vagyis egyidőben több tényező van jelen. Amennyiben a hátrányos helyzetet kiváltó ok(ok) hosszú ideig vannak jelen, az a kialakult helyzet megoldását nehezíti, sőt akár a súlyosbodását is előidézhetheti (Huszár, 1981).

A hátrányos helyzetnek számos dimenziójáról beszélhetünk. A *hátrányos helyzet és az oktatás* kapcsolatában a legfontosabb kérdéskör az egyenlő esélyű hozzáférés. Ez a szempont a mai világban szinte önmagától értetődő, hiszen egyidőben beszélünk a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról, a minőségi vagy épp a méltányos oktatásról, azonban a különböző mérési és statisztikai eredmények azt mutatják, hogy ennek a mobilitást biztosító funkciónak az iskola – jellemzően – nem tud megfelelni (Kocsis, 2022). Emellett azt is látnunk kell, hogy a hátrányos helyzet egy állapot leírására szolgál. Az ilyen állapotok valamilyen hiányt mutatnak, például, hogy nincs megfelelő tér az otthoni tanulmányok folytatására, alacsony az egy főre jutó négyzetméter a lakásban (vagyis kis helyen élnek viszonylag sokan); de ide sorolhatjuk a lakóhely távolságát az iskolától, a szülők iskolai végzettségét (akik ezáltal nem tud segíteni a gyerekeknek a tanulásban); vagy a kedvezőtlen/rossz anyagi helyzetet is (Kozma, 1975). Az oktatási méltányosság elvére már 1997-ben felhívja a figyelmet az OECD, miszerint az egyének a képességeik és tehetségük alapján szabadon választhatnak a lehetőségek közül és hozhatnak döntéseket, és ebben ne sztereotípiák és diszkrimináció befolyásolja őket. Az oktatási méltányosság megvalósítása bármilyen etnikai háttérrel rendelkező fiú és lány számára lehetővé teszi, hogy fejlessze készségeit, ezáltal megteremtik azt a lehetőséget, hogy cselekvőképes polgárrá váljon és aktív része legyen a társadalomnak. Ez az oktatási környezet nemtől, etnikai hovatartozástól és szociális státusztól függetlenül gazdasági és társadalmi lehetőségeket nyit meg (Instance, 1997).

Munkaerőpiaci szempontból hátrányos helyzetű csoportok azok, amelyek az átlagosnál nagyobb nehézséggel küzdenek a munkaerőpiaci elhelyezkedés tekintetében. Esetükben a foglalkoztatási arány jellemzően alacsonyabb, a munkanélküliség pedig éppen ezért magasabb az átlagos népességhez képest. Létszámukat tekintve a munkaerőpiac legjelentősebb hátrányos helyzetű csoportjai az alacsony végzettségűek (ide az általános iskolát vagy még az ezt sem elvégzőket értjük), a bevándorlók, illetve menekültek, a megváltozott munkaképességűek, illetve fogyatékosok, valamint a cigányság. Természetesen ezen rétegekre is érvényesek az összpiaci hatások, azonban a lehetőségeik behatároltak, hiszen életüket jelentős mértékben befolyásolják az őket érintő állami intézkedések vagy éppen ezek hiánya. Emiatt az állam gondoskodása kiemelt figyelemmel kell, hogy kísérje őket, elsősorban a csoportspecifikus támogatásokkal, munkaerőpiaci helyzetük elősegítésével (Öry, 2005).

A hátrányos vagy kedvezőtlen helyzetű térségek elzárt és periférikus földrajzi elhelyezkedésük, természeti és klimatikus adottságaik, demográfiai jellemzőik (különösen alacsony népsűrűségű ritkán lakott régiók, elvándorlás sújtotta térségek), nehéz elérhetőségük (szigeteken fekvő térségek, az elégtelen közlekedési infrastruktúra miatt a központokhoz rosszul csatlakozó térségek) miatt állnak a gazdasági fejlettség alacsony fokán (Papp, 2018).

Dolgozatomban a hátrányos helyzetnek az utóbb bemutatott vetülete kap hangsúlyt, melyet a továbbiakban a 2.4 alfejezetben részletezek.

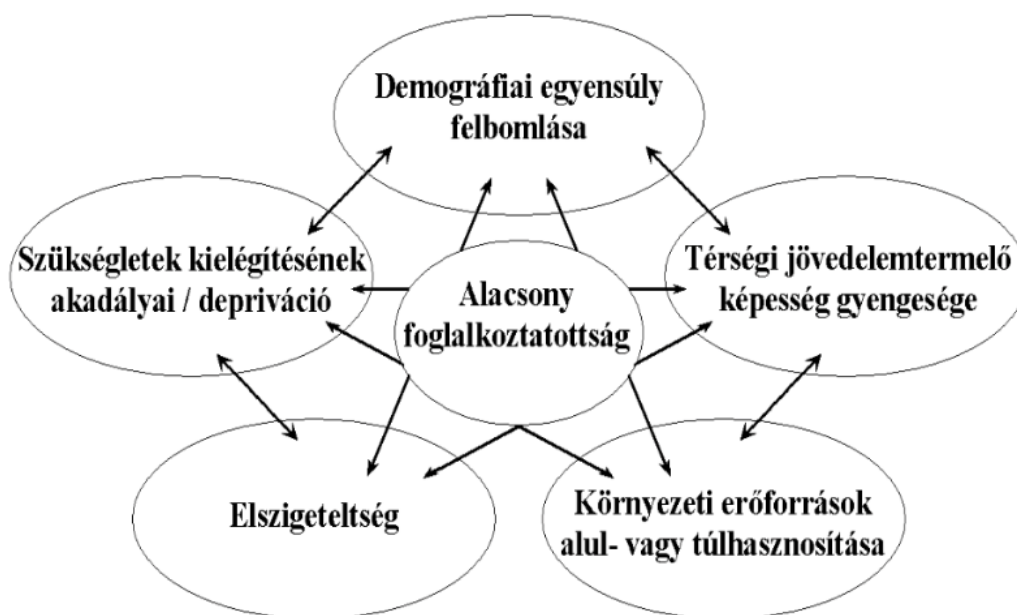
Összességében elmondható, hogy a hátrányos helyzet nem csupán egy definíciós probléma, nem csak arról van szó, hogyan tudjuk minél pontosabban meghatározni a fogalmat és leírni a jelenséget, hanem bizonyos hiányok mentén feladatokat is támaszt az ágazati szereplők elé.

2.3.1. A fejlettség vs. elmaradottság

A fejlettség mérésére alapvetően két megközelítési módot alkalmaznak. Az egyik lehetőség egy kitüntetett jelzőszám használata (pl. 1 főre jutó GDP, jövedelem, munkanélküliségi ráta), aminek hátránya, hogy egyoldalúsága miatt nem tud teljes képet adni a fejlettségről. A másik lehetőség komplex mutatószám használata, aminek előnye, hogy képes komplexen megragadni a nehézségeket, azonban pont az összetettsége miatt el is fedheti a valódi problémákat (Tipold, 2016).

A területi különbségek kiküszöbölésének és a regionális politikák alapvető célja a térben aktuális területi különbségek mérséklése, illetve a fejlődésben elmaradt területek felzárkóztatása. A fejlesztés alapvető kérdései közé tartozik, hogy mely térségeket minősítünk elmaradottnak, és milyen fejlettségi szintet tűzünk ki elérendőnek. G. Fekete Éva észak-magyarországi kutatásai alapján alapvetően öt fő tényezőt sorolhatunk az elmaradottság tényezői közé, melyeket az **1. ábra** mutat (Káposzta-Némediné Kollár, 2017).

1. ábra: A területi elmaradottság 5 fő tényezője G. Fekete munkája alapján
(Forrás: Tóth-Káposzta, 2013, 117. p.)

A **demográfiai egyensúly felbomlásának** egyik fő jellemzője a népesség előregedése. A fiatalok a szélesebb munkalehetőségek és a jobb megélhetés reményében elköltöznek, a nagycsaládok végül felbomlanak, minek eredménye, hogy az idősek az utódaiktól távol élnek. A helyben maradó fiatalok képzettségi szintje általában alacsony, aminek következménye, hogy az élethez való hozzáállásuk jellemtelen és egyéni törekvésektől mentes. Az **elszigeteltség** ebben az értelemben egy közlekedés-földrajzi és kommunikációs elzártságot jelent, vagyis a ki- és beáramlás a közlekedés és a kommunikációs szintjén is korlátozott. A hátrányos helyzetű térségekben esetében ez azt jelenti, hogy elkerülik őket a vasútvonalak (vagy a térség peremén futnak), illetve a közutak elhanyagoltak. A **gyenge térségi jövedelemtermelő képességen** a tőkehiányt, a gazdaság teljesítőképességének alacsony szintjét szoktuk érteni. Ebben az esetben a probléma az, hogy a fejlődéshez szükséges tőke nem termelődik meg helyben. A helyi vállalkozások számára a szűk piac nem teszi lehetővé a megbízható működést, külső piacokra

pedig nem tudnak betörni sem, mert ahhoz a kapacitásuk és a technológiájuk is elégtelen. A külső vállalkozások pedig a képzetlen humánerőforrás, a gyenge infrastruktúra és elégtelen üzleti környezet miatt nem települnek a térségbe. A **szükségletek kielégítésének akadályai** a családok csekély jövedelméből és az elérhető szolgáltatások alacsony színvonalából adódik. A családok alacsony jövedelme a munkanélküliségből, az eleve alacsony jövedelmekből és az inaktívak magas arányából tevődik össze. A szolgáltatások alacsony színvonala abból adódik, hogy mérsékelt a fizetőképes kereslet, és ez már az alapszolgáltatások létét is megnehezíti, továbbá a nagy távolságok, az alacsony fogyasztás és a viszonylag magas szállítási költségek megnövelik az árakat. A **környezeti erőforrások** csak akkor válnak értékke, ha azokat felismerik, feltárják és olyan hasznosítási módot találnak rájuk, amik a fenntartható fejlődés irányába mutat. Elmaradott területeink legnagyobb értéke jó állapotú, érintetlen környezet, amik általában feltáratlanok/kihasználatlanok. Az ilyen térségekben mivel a környezettudatosság és az értékvédelmi nézőpont még fejletlen, ezért gyakran az jelenti a nagyobb problémát, ha ezen erőforrások feltárás korlátok nélkül történik (Kollár, 2012).

Összességében tehát elmondható, hogy az elmaradott térségekben a legnagyobb problémát a tömeges és egyre fokozódó munkanélküliség, a kielégítetlen belső szükségletek, a folyamatosan megszűnő szolgáltatások, a természeti értékek nem, illetve alul becsülése, valamint ezen tényezők közötti konfliktusok okozzák (Káposzta-Némediné Kollár, 2017). Mindezek mellett ezekben a térségekben a fejletlenség legnagyobb részben az infrastrukturális ellátottságot érinti. Habár az elmúlt évtizedekben sokat fejlődött, mégis elmondható, hogy ezen periférikus településeknek közlekedési infrastruktúrája igen kedvezőtlen. Vasúton és közúton is még mindig nehézséget okoz a térségek megközelítése. Villamosenergia-ellátottságuk gyakran akadozik az elmaradott, korszerűtlen hálózati szakaszok, az alacsony kapacitású transzformátorállomások működése miatt. Az elmaradott térségek településeiben a legnagyobb az ún. „közműolló” nyílása, a megoldatlan szennyvízelvezetés és a megfelelő szennyvíztisztítás (derítés) hiánya, vagy alacsony színvonala miatt. A települések lakásellátottsági jelzőszámok is alul mutatnak az országos átlagot jellemző mutatóktól (fürdőszobák, a közműves vízellátás és gázellátás hiánya, alacsony színvonala miatt). A közműellátottsága – különösen az apró- és kistelepülésekben – alapszinten is hiányos, alacsony színvonalú. A népesség elöregedéséből következően szükséges szociális ellátást biztosított intézmények kapacitása korlátozott, így az igényeket nem tudják kielégíteni. Ezen hátrányos helyzetű térségek helyzetének javítása érdekében a gazdaság mellett egyaránt szükség van az infrastruktúra fejlesztésére, modernizálására is. A korábbi tapasztalatok arra hívják fel a figyelmet, hogy az

infrastruktúra (különösen a megközelíthetőségi közlekedés) nélkül érdemi fejlődést ezekben, a ma elmaradottnak minősülő területeken nem lehet elérni. Ezek mellett ugyanolyan hangsúlyt érdemel és nem maradhatnak el a települések alpinfrastruktúrájának teljes körű kiépítése és korszerűsítése (Kőszegfalvi, 2012).

A hazai szakirodalmak és jogszabályok elmaradott területeket másnéven beavatkozást igénylő területeknek is nevezik. A korábbi évek vidékfejlesztési stratégiai tervei pedig ezeket a területeket a népsűrűség, illetve a lakosságszám alapján különböztette meg. Ezek alapján a 120 fő/km² népsűrűséget meg nem haladó vagy 10.000-nél kevesebb állandó lakossal rendelkező települések alkotják a támogatásra jogosult területeket. A nem vidéki települések esetében azok a külterületek, ahol több, mint 200 fő, vagy az összlakosság 2 %-a él (a település állandó lakosságának arányában), szintén a támogatásra jogosult vidéki területnek minősülnek (Ritter et al, 2013).

Az elmaradottság mérséklését és ezen állapot javítását szolgálják többek között a regionális tervezések. A regionális tervezés során a nemzeti társadalmak egy meghatározott és jól lehatárolt kisléptékű terület szerkezetére, de gyakran ezeknél sokkal nagyobb egységekre összpontosít. Bár az ilyen értelemben vett területi tervezés gyakorlata egyre elterjedtebb, mindig megfelelő elméleti alapokra kell helyezni. A legmegfelelőbb elmélet pedig az, amely felvázolja és megmagyarázza a fejlődés és a tér közötti szisztematikus kölcsönhatásokat, más szóval egy elmélet a fejlődési folyamat térbeli dimenziójában (Friedmann, 1973).

Ezen elméletek, habár a témában relevánsak, dolgozatom terjedelmi korlátai nem engedik meg ezen teóriákra való kitekintést, így ezekkel egy másik tanulmányban lenne érdemes foglalkozni.

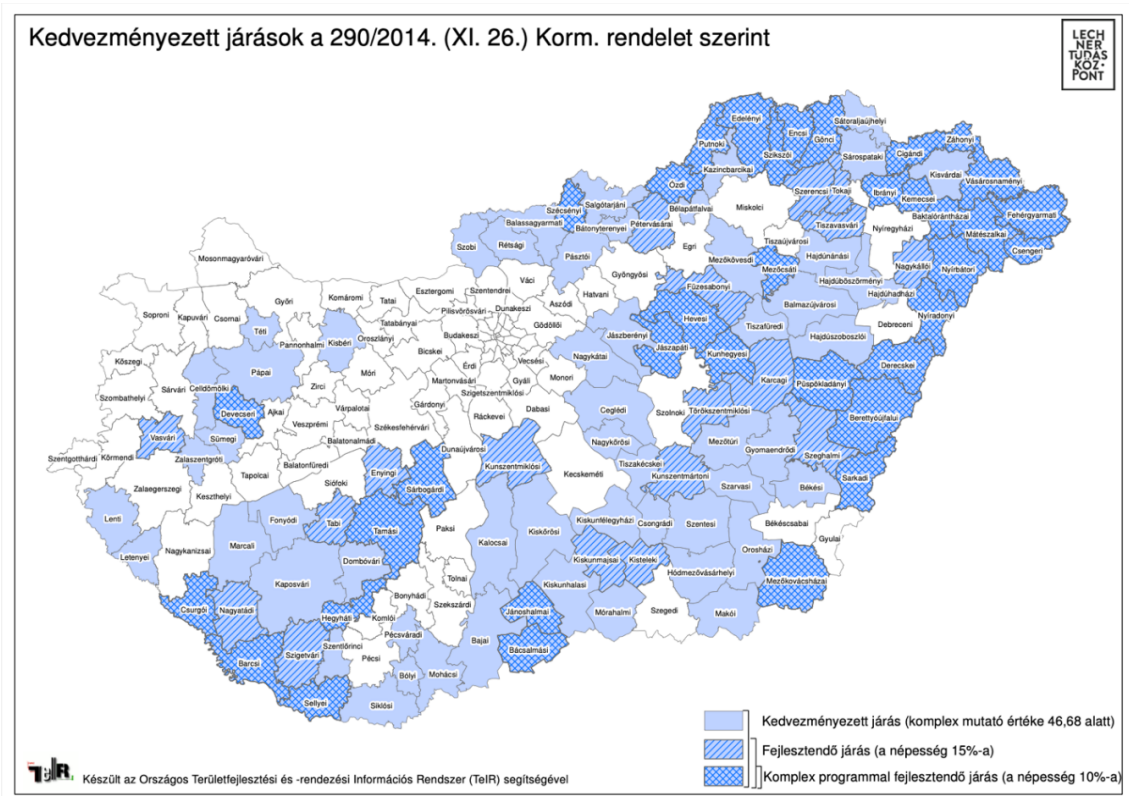
2.4. A hátrányos helyzetű területek lehatárolása

A kedvezményezett térségeket lehatároló rendszer 1986 óta folyamatosan alakult ki. A „kedvezményezettség”, mint a fejlettséget meghatározó besorolás a kezdettől fogva jelen volt térségi (körzeti, majd kistérségi) és települési szinteken is. Az elmaradottság kritériumrendszere folyamatosan változott, de lényegében komplex mutatókat használtak, melyek kalkulálása során a munkanélküliség és a foglalkoztatottság vetülete mindig is kitüntetett figyelmet kapott (Tipold, 2016).

A 2013. évet megelőzően hátrányos helyzetű kistérségekről beszélhettünk, mely térségek besorolásának alapját számos gazdasági, infrastrukturális, társadalmi, szociális és

foglalkoztatási mutatócsoportokból képezhető komplex mutató adja. Hátrányos helyzetűnek azon kistérségeket tekinthetjük, amelyek komplex mutatója kisebb, mint az összes kistérség komplex mutatójának átlaga (2,90). A leghátrányosabb helyzetű kistérségeknek pedig azokat kellett tekinteni, amelyek a legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkeztek, és ahol az ország lakónépességének 15%-a élt. Azokban a régiókban, ahol a hátrányos helyzetű kistérségek népessége nem érte el a lakónépesség 30%-át, a régió belül hátrányos helyzetű kistérségeket jelölhetek ki. A regionális fejlesztési tanácsnak lehetősége volt egy komplex mutatóval meghatározni ezeket a kistérségeket a jelzett mutatók rangsora alapján, de azok népességszáma nem érte el a régió népességének 30%-át. A regionális szinten meghatározott hátrányos helyzetű kistérségek a regionális operatív programok (ROP) keretében meghirdetett pályázatoknál kedvezményes elbírálást kaphattak. A rendszer a településekre is figyelt, hiszen a kedvezményezett térségeken kívül is adódtak olyan települések, amelyek társadalmi, gazdasági, infrastrukturális, vagy éppen foglalkoztatási szempontból jelentősen elmaradtak. Ezen települések esetében is érvényben voltak a leghátrányosabb helyzetű kistérségekre kidolgozott elvek (Rechnitzer - Smahó, 2011).

2. ábra: A hazai kedvezményezett járások a 290/2014 Kormányrendelet alapján
(Forrás: www.terport.hu szerkesztése, 2015)

2013. évet követően a kistérségeket leváltva kisebb területi egységeket hoztak létre, így alakult ki Magyarország járási rendszere. Az új rendszer kialakításánál figyelembe vették a régi járási rendszert, valamint a megyehatárokat. További fontos elv volt, hogy minden járás birtokoljon 1 db területszervezési funkciókkal rendelkező várost. Ettől kezdve a járások jelentik az államigazgatás lokális szintjét, mely szinten 174 db járás található és 23 db fővárosi járási kerület. Ezzel együtt pedig a korábbi hátrányos helyzetű térségek területi értelmezése is megváltozott. 2013. január 1-től megkülönböztetünk kedvezményezett járásokat (55 db), fejlesztendő járásokat (18 db) és komplex programmal fejlesztendő járásokat (36 db), melyek országon belüli elhelyezkedését mutatja a **2. ábra** (Nagyné-Urbánné, 2016).

Kedvezményezett térségeknek nevezzük azokat a területegységeket, amiket társadalmi-gazdasági és infrastrukturális elmaradásukból fakadóan a jogszabály a területfejlesztés támogatandó célterületi közé sorol (Pénzes, 2015).

2.4.1. Lehatárolása az elmúlt évtizedekben Magyarországon

Magyarországon az *elmaradott térségek tudományos vizsgálata az 1970-es évek közepén* indult meg. Ekkor számos vizsgálat készült, melyeket többek közt az Országos Tervhivatal, az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet és az akkori Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium kezdeményezett (Tomcsányi, 1986). Ezt követően Minisztertanácsi határozatban *1986-ban lehatárolták a gazdaságilag elmaradott területeket*. Ennek értelmében hazánk 573 települését – mely hét megyét érintett, 426 ezer lakossal - minősítették elmaradottnak. Ezen területek fejlesztésének célja a gazdasági fejlettségbeli különbségek mérséklése volt (mely célnak a tényleges hatását a rendszerváltás miatt nem érezhette az ország). A rendszerváltás után *1991-ben készült el a következő lehatárolás*, mely során a felhasznált mutatók alapján a településeket diszkriminancia-analízissel határolták el, majd az elmaradott területeket a hatóságok és a kutatóintézetek tovább szűrték. Ez alapján 961 települést csoportosítottak az elmaradottak közé. *1993-tól* kezdve egyszerűbb, pontozási módszert vezettek be az elmaradott térségek lehatárolására, mely során 1085 települést minősítettek elmaradottnak. 1996. évi területfejlesztési törvényt követően *1996-ban és 1997-ben is készült lehatárolás*. Az előbbi évben 1050, majd egy évvel később 1081 települést értékelték az elmaradottságnak megfelelő szinttel. Ugyanebben az időszakban vezették be a lehatárolásoknál a kistérségi rendszert, melynek négy típusát vették figyelembe: a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térség, a mezőgazdasági vidékfejlesztés, az ipari szerkezetátalakítás térségeit és a jelentős munkanélküliséggel sújtott térségeket. Az ezt követő években, 1999-ben, 2003-ban 2004-ben

és 2006-ban – akár kisebb változtatásokkal, kiegészítésekkel - is elvégezték az előző évekhez hasonlóan a besorolásokat. Ezekben az években is 1000-1100 körüli települést soroltak az elmaradottak közé. A *2007-es térségi lehatárolás* is pontozásos rendszer alapján készült rangsor szerint készült el, azonban a korábban meghatározott strukturális kategóriák helyett fejlettségi osztályokat hoztak létre. A kistérségek fejlettségi mutatójának számtani átlaga alatti 94 kistérséget tekintették kedvezményezettnek. Ezen belül a 33 legalacsonyabb értékkel rendelkező a komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű csoportba, további 14 a leghátrányosabb, 47 pedig a hátrányos helyzetű kategóriába került (Pénzes, 2015).

Az előzőekben végig követhettük, miként alakultak a hátrányos helyzetű térségek besorolása az elmúlt évtizedekben, azonban dolgozatomban szempontjából a jelenleg érvényben lévő lehatárolás mélyrehatóbb megismerése élvez előnyt. Jelen jogszabály 2015. január 1-től hatályos, melyet a Központi Statisztikai Hivatal készített elő a Nemzetgazdasági Minisztérium (ma: Pénzügyminisztérium) kérésére. A korábbi módszerekhez képest a legfontosabb változás, hogy a mutatócsoportok számát lecsökkentették 4-re (társadalmi és demográfiai mutatók, lakás és életkörülmények, helyi gazdaság és munkaerőpiac, infrastruktúra és környezet) és összesen 24 indikátorral tervezték. Felértékelődött az iskolázottság dimenziója és valamelyest háttérbe szorult az infrastrukturális ellátottságé. Emellett a közel két évtizedig értelmezett kistérségek helyébe az államigazgatási járások léptek, és innentől ezek képezik a lehatárolás alapját. Az új számításban a korábbi pontozási rendszert is leváltották, helyette a normalizálást alkalmazták.

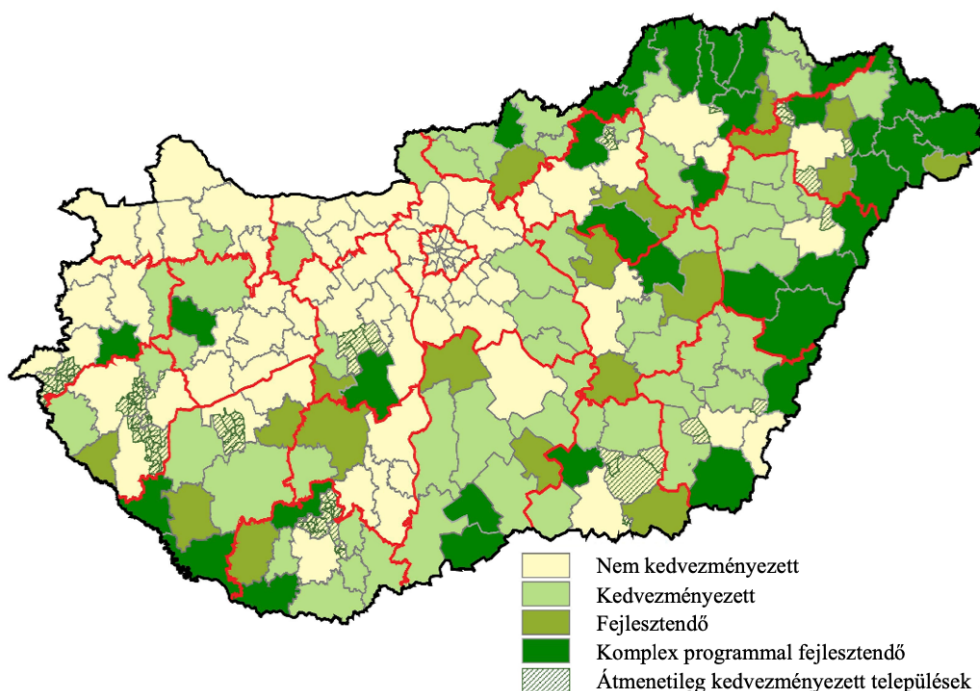
$$Z_i = \frac{X_i - X_{min}}{X_{max} - X_{min}}$$

Az egyenletben a (Z_i) a normalizált változó értéke, az (X_i) a vizsgált változó értéke, (X_{min}) az adatsor leg- kisebb, (X_{max}) pedig a legnagyobb értéke. Az egyenlet kiszámításához csupán a minimum és maximum értékek ismerete szükséges, így az eredmény $(0;1)$ intervallumba esik – beszorozva 100-zal ugyanez ez értéket 0 és 100 között kapjuk meg. A mutatók normalizálást követően átlagot képeztek a csoportokon belül, majd a négy csoportátlagot is átlagolva megkapták a járások komplex mutatóit. A számítások elvégzése után 53 járás került a kedvezményezett osztályba, 19 fejlesztendő közé és 36 a komplex programmal fejlesztendő minősítésbe (**3. ábra**).

A lehatárolás során figyelembe vették az újonnan létre hozott járások és korábban működő kistérségek lehatárolásból keletkező különbségek miatti kedvezményezettséget veszítő 130 települést is. Ezeket átmenetileg kedvezményezettként jellemezték, így a 2016. január 1-ig hozzáférhető fejlesztési célú támogatásoknál ezeket is tekintetbe lehetett venni.

3. ábra: A kedvezményezett járások besorolása 2015.01.01-től

(Forrás: Pénzes, 2015, 211. p.)

A kormányrendeletben azt is meghatározták, hogy az európai uniós tervezési ciklusoknak megfelelően az elmaradott járások körét újra kell vizsgálni, de ezt külön ütemezésben a kormány is kezdeményezheti (Pénzes, 2015).

2.4.2. Jogi háttér

A hátrányos helyzetű térségek lehatolásának jogi háttere a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény, melynek 7. § n) pontja alapján a Kormány határozza meg a kedvezményezett járások és települések besorolását, valamint a besorolás feltételrendszerét (Tipold, 2016).

A területfejlesztési támogatásokról és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről szóló 67/2007. (VI. 28.) Országgyűlési határozat (2013. december 31-én hatályát veszítette) 32 indikátorból álló komplex mutató alapján határozta meg a kistérségek fejlettségi rangsorát, melyek 5 mutatócsoportot alkottak: gazdasági mutatók (8

db), infrastrukturális mutatók (9 db), társadalmi mutatók (7 db), szociális mutatók (5 db), foglalkoztatási mutatók (3 db). A határozat szerint azok a hátrányos helyzetű kistérségek, amelyek komplex mutatója kisebb, mint az országos átlag. Továbbá 3 kategóriát határoztak meg a kistérségek fejlettségi állapotától függően: (1) hátrányos helyzetű kistérségek; (2) leghátrányosabb helyzetű kistérségek; (3) komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kistérségek. Ezt követően 2014-ben a KSH közreműködésével felülvizsgálatra került a lehatárolás módszertana. Így a jelenleg is hatályban lévő kedvezményezett járások besorolásáról szóló **290/2014. (XI. 26.) Kormány rendelet**ben már csak 24 indikátorból áll a komplex fejlettségi mutató, melyek 4 csoportba rendeződnek: társadalmi és demográfiai helyzet mutatóit (6 db), lakás és életkörülmények mutatói (7 db), helyi gazdaság és munkaerő-piaci mutatók (7 db), az infrastruktúra és környezeti mutatók (4 db). A hátrányos helyzetű térségek definiálásában csak kis mértékben történt változás, mi szerint már nem hátrányos helyzetű kistérségekről, hanem kedvezményezett járásokról beszélhetünk. A besorolási kategóriák száma ebben az esetben is 3, viszont megnevezésükben teljesen eltérnek a korábbiaktól: 1) kedvezményezett járások, 2) fejlesztendő járások, 3) komplex programmal fejlesztendő járások (Tipold, 2016). A dolgozat következő fejezeteiben szereplő elemzések miatt szükségeszerű ennek a három járási besorolásnak a definiálása. Azok a járások a kedvezményezettek, amelyeknek komplex mutatója kisebb, mint az összes járás komplex mutatójának átlaga. A fejlesztendő járások a kedvezményezett járásokon belül azok a legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkező járások, amelyekben az ország kumulált lakónépességének 15%-a él. A komplex programmal fejlesztendő járások pedig a kedvezményezett járásokon belül azok a legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkező járások, amelyekben az ország kumulált lakónépességének 10%-a él (Urbánné Malomsoki, 2019).

A jelenleg érvényes, illetve a 2013. évet megelőző időszakban használt mutatók száma szinte azonos. Főként a lakás és életkörülmények mutatói jelentettek változást, valamint az infrastrukturális mutatók. Tehát a két mutatórendszer igaz, hogy részben eltér egymástól, de látható, hogy a felhasznált elemek hasonló tartalmúak, csupán kissé más megközelítésben vizsgálják a területeket, településeket. A jogforrásokban megtalálható fenti mutatókat elemezve elmondható, hogy a járási 24 mutatónak 50%-a a kistérségi komplex mutatórendszerben is megtalálható volt. A korábban meghatározott 14 LHH kistérség száma 18-ra nőtt az újonnan kialakított fejlesztendő járások viszonylatában. A legnagyobb változás a hátrányos helyzetű kistérségek és a kedvezményezett járások között észlelhető, ahol 47-ről 55-re növekedett a szám. Összességében megállapítható, hogy jelentős számú település került be a 290/2014.

Korm. rendelet alapján a fejlesztésre szoruló térségek és települések közé. Ezen besorolásnak és az ezzel járó támogatási és pályázati rendszerben történő részvételnek köszönhetően a települések – és így bizonyos térségek - lemaradása csökkenhet és fejlődésük pozitív irányba indulhat elkövetkezendő évtizedekben (Káposzta – Némédiné Kollár, 2017).

2.5. A hátrányos helyzetű területek támogatási kérdései

2.5.1. Nemzeti finanszírozás

A magyar területi politikát az ezredforduló óta kettőség jellemzi. Egyrészt jellemző rá a forrásstabilitás, ami azt jelenti, hogy a területfejlesztés általános céljait szolgáló állami támogatások forrásai és céljai több évig működtek. Másrészt viszont egy instabilitás is tapasztalható, ugyanis néhány támogatási cél csak egy vagy két évig működött, amivel nem tudott tartós fejlesztési hatást és beágyazódást (elfogadottság, fejlesztési értékrendben való megjelenés, többéves finanszírozási biztonság) kialakítani, habár néhány összeolvasztásával folytatni lehetett a fejlesztési célok átrendezett megvalósítását. A területfejlesztés állami támogatási rendszerében külön kiemelő, hogy a tartósan hátrányos helyzetű térségek fejlesztési és támogatási szükséglete eltérő hangsúllyal, de folyamatosan és növekvő intenzitással van jelen (Rechnitzer - Smahó, 2011).

Az ezredfordulót követő években (2004-2007) a támogatások többsége nem a hátrányos helyzetű térségekbe került, ehelyett a kedvező adottságú, a jelentős gazdasági potenciállal rendelkező és nagyfokú fejlesztőerőt képviselő térségek preferálódtak (Rechnitzer - Smahó, 2011). Napjainkra azonban már elég jó kapcsolat épült ki az európai uniós területi támogatási rendszer és a nemzeti források között. Az biztosan látható, hogy a hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatása hangsúlyosabb nemzeti kompetenciát kap, emellett jelen van - gyakran területfejlesztésnek álcázva – az önkormányzatok támogatása is, végül pedig néhány kiemelt térség nemzeti programként történő segélyezése (Rechnitzer - Smahó, 2011).

A hátrányos helyzetű területek esetében adódik egy probléma, mégpedig az, hogy ezekben a térségekben nem állnak rendelkezésre olyan gazdasági, szervezeti, intézményi kapacitások, amelyek a leghatékonyabban tudnák felhasználni és érvényesíteni a forrásokat. Ehhez közvetítőkre, menedzsmentszervezetekre van szükség, egyrészt azért, hogy megjelenjenek és megtelepedjenek a térségeken kívüli befektetők, másrészt pedig azért, hogy a térségben

fellelhető szereplők rátaláljanak a forrásokra, azok reális hasznosítására (Rechnitzer - Smahó, 2011).

A hátrányos helyzetű térségek támogatásának jogi háttere Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Kon koncepció (jelenleg hatályos 1/2014. (I. 3.) OGY határozat), amely kimondja, hogy ki kell jelölni azokat a növekedési és felzárkóztatási térségeket, ahol célzott és integrált térségi beavatkozások segítségével érdemi terület- és gazdaságfejlesztési hatás érhető el. Utóbbiak azok a térségek, amelyek súlyos foglalkoztatási gondokkal küzdenek és csak komplex fejlesztéspolitikai megközelítéssel fejleszthetők. Ennek érdekében meghatározzák a speciális gazdasági övezeteket, amelyek olyan termelési és szolgáltató területi egységek, amelyekre betelepülve a vállalkozások – a terület gazdasági fejlődésének fellendítése érdekében – különböző feltételek teljesítése mellett kedvezményeket vehetnek igénybe. Az övezetek létrehozásának célja az adott térség gazdasági fejlődése érdekében a helyi sajátosságokkal és hasznosítható erőforrásokkal összhangban álló, vállalkozásbarát környezet kialakítása, a befektetések ösztönzése és a foglalkoztatási lehetőségek bővítése (Tipold, 2016).

2.5.2. Európai uniós támogatások

A területi problémák megoldását és az egyenlőtlenségek mérséklését célzó törekvéseket már az 1950-es években sürgették és számos bizottsági jelentésben megfogalmazták. Az 1957. évi római szerződésben a következő célkitűzés is szerepelt: *„az országok gazdasági egységességének erősítése, harmonikus fejlődésük biztosítása a régiók közti különbségek, illetve a kevésbé fejlett régiók leszakadásának csökkentésével”*. Annak ellenére, hogy már a kezdeményezések ekkor elindultak, a tényleges eredmény csak 1986. után látható, amikor létrejött az Egységes Európai Okmány. Ebben a dokumentumban ugyanis a regionális politikát közösségi szintre emelték az európai uniós integrációban, és számos olyan célkitűzés került reflektorfénybe, amik a hátrányos helyzetű térségeket érinti. 1993-ban pedig már nem az elmaradott térségek segélyezése volt a cél, hanem a felzárkóztatás, mely során a legfontosabb célkitűzés az egy főre jutó GDP növelése lett. A felhasznált forrásoknak, támogatásoknak ezt kellett elősegíteniük (Káposzta et al, 2010).

Ezek alapján láthatjuk, hogy az Európai Unió a kezdettől fogva igyekezett kohéziós politikáját az egyenlőtlenségek kiküszöbölésére, a gyorsuló ütemű változások kezelésére és a népesség elöregedésének problémájára összpontosítani. Ez azonban a folyamatos bővülés miatt egyre nehezebb feladat elé állítja az unió tagállamait és régióit. Az európai országok egy részének a

gazdaságpolitika már évtizedek óta igyekszik a területi különbségek mérséklését különböző módszerekkel és eszközökkel orvosolni. Ezek a nemzeti regionális politikai intézkedések azonban csak csekély mértékben járultak hozzá az európai unió kohéziójának erősítéséhez, ezért vált a területi különbségek csökkentése az Európai Unió határozott és kiemelkedő stratégiájává. Ennek egyik fontos eszköze a különböző anyagi támogatások juttatása a régióknak. Ez azonban egy egységes területi beosztást igényelt az egész Európai Unió területére nézve. Egyrészt a támogatandó területek konkrét megnevezése miatt volt ez fontos, illetve azért, mert a támogatási döntésekhez elengedhetetlenek objektív bírálati szempontok, amelyek alapját az összevethető statisztikai mérőszámok és a kidolgozott egységes regionális statisztikák jelentik (Káposzta et al, 2010).

A kötelező, egységes területi beosztás értelmében hozzák létre Magyarországon is a NUTS-rendszert. Az EU-hoz való csatlakozás (2004) óta a rendszer számos beosztáson ment keresztül, de a jelenlegi, érvényben lévő besorolást az **1. táblázat** mutatja.

1. táblázat: A NUTS-rendszer területi szintjei Magyarországon 2018. január 1-jétől
(Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés, 2022)

NUTS szint	Tipológia	Országon belüli területegység
NUTS 0	ország	1
NUTS 1	makrorégió	3
NUTS 2	mezorégiók	8
NUTS 3	megyék	19
LAU 1	járások	174+23
LAU 2	települések	3155

Ez a besorolás támogatja többek között az európai uniós támogatások szétosztását. Rendszerint a finanszírozások mértéke a NUTS 2-es szinten kerülnek megállapításra és majd kifizetésre (Káposzta et al, 2010).

2.6. A hátrányos helyzetből való kijutás lehetőségei

A hátrányos helyzetű vidéki térségek esetén különösen fontos a versenyképesség és a hatékonyság növelésén, valamint az életképes gazdaságok megerősítésén túl az élő-munka igényes, magas hozzáadott értékkel rendelkező termékek és ezek piaci biztosítása, illetve a termelők és az élelmiszerláncok szereplői közötti együttműködések erősítése (Ritter et al, 2013).

Ezekén kívül számos olyan teendő van, amikre ezekben a térségekben nagy szükség lenne, és amiket a beavatkozás első lépéseiben szükségszerű megvalósítani:

- a foglalkoztatás bővítése
- a lakosság képzettségbeli szintjének emelése
- a közlekedési, kommunális infrastruktúrabiztosítása és fejlesztése
- a közösségépítés, a társadalmi kohézió erősítése, a térségek közösség megtartó erejének növelése
- az egészség-és környezettudatosság formálása a lakosság körében, az egészségügyi és szociális szolgáltatások fejlesztése
- a köznevelés komplex, integrált szemléletű fejlesztése a leszakadó térségek segítségével (Tipold, 2016)

A felsorolt számos intézkedésen és lehetőségeken A perifériák fejlesztési koncepciójában három különösen fontos intézkedéscsoport emelhető ki:

- 1) *A közlekedési megközelíthetőség és a telekommunikációs elérhetőség javítása.* A közlekedési hálózatok tervezésekor nagyobb energiát kell fektetni a belső perifériák közlekedési feltárására. A légi forgalom infrastruktúráját alapvetően a Budapest nemzetközi repülőtér, valamint négy, kisebb utasforgalommal rendelkező légikikötő - Debrecen, Győr, Sármellék és Pécs – adja. A perifériák jövőjét alapvetően meghatározó „kemény” infrastrukturális feltétel a nagysebességű, szélessávú infokommunikációs közművek kiépítése. Annak ellenére, hogy a fejlesztések ütemezését jelentősen befolyásolhatják a meglévő felhasználói igények és az esélyek megteremtése, ennek ellenére a gyorsabb felzárkóztatás érdekében a periférikus térségeket is indokolt ezekben a hálózatokban szerepeltetni.

- 2) *Strukturális, szerveződésbeli változások*, amelyek általában a szolgáltatások arányának növekedésével egyidejűleg az ipar és az alapanyag-termelés csökkentését jelentik. Hazánk térszerkezetében kialakult belső perifériák erősségeire alapozva kiemelt elemek lehetnek a tervezett koncepcióban:
- az üdülési, pihenési és gyógyászati funkciók megalapozása és fejlesztése
 - az itt található városok közigazgatási, szolgáltatási és innovációs funkciók erősítése
 - a régiókon belüli falu-város település-hálózatok egymással együttműködésben megvalósuló fejlesztései
- 3) A „*soft*” *tényezők*, amelyek összehangolt fejlesztése elengedhetetlen az elindított pozitív irányú folyamatok fenntarthatóságához és a tovább fejlődéshez. A „*soft*” tényezőként említhető többek között
- a humán erőforrások minőségének javítása, a képzett munkaerőarányának növelése
 - a kis- és középvállalkozói (KKV) helyi hálózatok kialakítása
 - a helyi intézmények fejlesztése
 - a helyi és külső kapcsolatok kiépítése és hatékony működtetése
 - a széthúzó helyi társadalmi struktúrák felől elmozdulás a helyi társadalmi kohézió felé (Veres, 2004).

3. Saját vizsgálat

3.1. Kutatási célok, kutatási kérdések és hipotézisek

A hátrányos helyzet mindig is jelen volt a területiségben és számos más dimenziókban is. Ennek felismerése után megannyi módon igyekeztek a nehézségeket mérsékelni és javítani a hátrányos helyzet különböző aspektusain. A 21. század egyre rohanó világában tapasztalható, hogy egyre nagyobb a hézag a hátrányos helyzetű, valamint a dinamikusan fejlődő területek között. Valójában ez a „hézag” indította el a kutatást, hiszen fontos megérteni és mélyebben kutatni ezen elmaradott területek különböző szegmenseit. Elsődleges célom a kutatással feltárni a hátrányos helyzetű járások területi és társadalmi kérdéseit, a magukon viselt hátrány lehetséges okait. A vizsgálat törzsi részét képezi számos társadalmi, gazdasági és infrastrukturális indikátorból kialakított komplex rangsor. Ezzel a rangsorral célom bemutatni az elmaradott járások közötti fejlettségbeli eltéréseket, valamint az ezek egymáshoz viszonyított pozícióját a fejlettségi ranglétrán. Ezáltal élesebb képet kaphatunk Magyarország -a NUTS-rendszer szerinti- LAU 1-es szintjén lévő fejlettségekről, illetve fejletlenségekről, ezek időbeli alakulásáról.

A szekunder adatokon túlmenően fontosnak tartom az eredmények megvitatását és kiértékelését az adott járásban kiválasztott település vezetőségével, hiszen sok esetben nem elég csak a számokat vizsgálni és ez alapján levonni a következtetéseket, hanem néha a statisztika mögé kell nézni, mely által számos eddigi megválaszolatlan kérdésre kaphatunk választ.

Minél több szakirodalmi forrást olvastam, elemeztem és minél jobban beleástam magam a vizsgálat témakörébe, annál több kérdés merült fel bennem, melyekre a kutatás közben igyekeztem választ találni:

- Befolyásolja-e a hátrányos helyzetű járások fejlettségbeli rangsorát az egyes járások országon belüli földrajzi elhelyezkedése? Például a centrumok közelében lévő hátrányos helyzetű járások jobb helyzetben vannak-e, mint a perem területen elhelyezkedők?
- Az idők folyamán a hátrányos helyzetű járások különböző mutatói javultak-e (igazodtak-e az országos átlaghoz), vagy még inkább negatív irányú tendenciát mutatnak?

- Milyen az oktatás színvonala ezekben a térségekben? Milyen arányt képviselnek a hátrányos helyzetű gyermekek az alapoktatásban?
- Az ország nagyobb centrum térségeihez viszonyítva milyen mértékű az elmaradás az infrastrukturális és intézményi hálózatban?

Kutatásom hipotéziseinek megfogalmazásához a vizsgálat kezdetén felmerült kételyeim, valamint a szakirodalmak tanulmányozása után előkerülő kérdések járultak hozzá. Ezek alapján a következő feltevéseket tettem a hátrányos helyzetű járások területi kutatásai mentén:

H1: A leggyengébb teljesítményt mutató járásokban a legmagasabb a közfoglalkoztatottak aránya. A legjobb teljesítményt mutató járásokban pedig a legalacsonyabb, mert a jobb gazdasági helyzet felszívja a szabad munkaerőt.

H2: A kutatás eredményei alapján a leggyengébb teljesítményű járásokhoz tartozó települések vezetőinek helyzetfeltárása alátámasztja a vizsgálat végeredményét, miszerint valóban ezek a térség legfejletlenebb járásai.

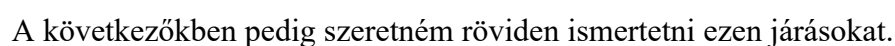
H3: Az országos és megyei átlagokat is figyelembe véve a hátrányos helyzetű járásokban az elmaradottság egyik fő indikátora a munkanélküliségi index, melyet az interjú eredmények is igazolnak.

H4: Az országon belüli elhelyezkedés jelentősen befolyásolja a kutatás eredményét, és jellemzően az elmaradottság azokban a térségekben a legsúlyosabb, amelyek központi város nélküliek, illetve ahol funkciószegény járásközponttal találkozunk.

3.2. A vizsgálat körülményei és helyszíne

Vizsgálatomat az ország 19 hátrányos helyzetű járásaiban végeztem. A vizsgálatba vont járások kiválasztásának módszertana a következőképpen alakult: alapul Magyarország NUTS 3 szintű területi beosztását vettem, tehát az ország 19 vármegyéjét. Ezután listába vettem az egyes megyékben található járásokat, és a bennük található kedvezményezett települések számát. Annak eldöntésében, hogy a járásban melyik település kedvezményezett, a 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendeletet hívtam segítségül, mely a kedvezményezett települések besorolásának és a besorolás feltételrendszerének ad jogi keretet. Mind ezek után egy adott vármegyében azt a járást választottam a vizsgálat alanyának, amely arányaiban a legtöbb kedvezményezett

4. ábra: A vizsgálatba vont hátrányos helyzetű járások országon belüli elhelyezkedése
(Forrás: TeIR alapján saját szerkesztés, 2023)

Győr-Moson-Sopron vármegyéből a **Csornai járás**. Az egész megyében egyetlen település – Cakóháza -, s így az ezt felölelő járás kedvezményezett a jogszabály szerint, így ebben az esetben egyértelmű volt a választás. A Csornai járáshoz 1 város (Csorna) és 32 község tartozik. A járás területe 580 km², melyben megközelítőleg 33 ezer ember él, s így a terület népsűrűsége 56 fő/ km².

24

Zala vármegyéből a **Nagykanizsai járás** – 49 településből 25 kedvezményezett (51,0%). A járást első formájában 1849-ben hozták létre. Két város (Nagykanizsa és Zalakaros) és 47 község tartozik hozzá. Területe 908 km², melyhez 75 ezres népesség tartozik, és így a járás népsűrűsége 83 fő/ km².

Közép-Dunántúli régió

Komárom-Esztergom vármegyéből a **Kisbéri járás**. Az egész megyében egyetlen település – Csép -, s így az ezt felölelő járás kedvezményezett a jogszabály szerint, így ebben az esetben is egyértelmű volt a választás. A Kisbéri járáshoz 1 város (Kisbér) és 16 község tartozik. 511 km²-en közelítőleg 20 ezer lakossal rendelkezik a járás, s így népsűrűségi mutatója 39 fő/ km².

Fejér vármegyéből a **Sárbogárdi járás** – 12 településből 4 kedvezményezett (33,3%). Viszonylag nagy 654 km² területen 1 város és 11 község terül el, amelyekben közel 28 ezer ember él. Ebből adódik a járás népsűrűsége, mely 43 39 fő/ km².

Veszprém vármegyéből a **Devecseri járás** – 28 településből 17 kedvezményezett (60,7%). Jelenlegi névvel és székhellyel (Devecser) 1971-ig is létezett a járás, amikor is székhelyét áthelyezték Ajkára és ennek megfelelően nevét is Ajkai járásra változtatták. 2013-ban a járási rendszer megváltoztatásával Ajka és Devecser is járási székhely lett, így azóta újra beszélhetünk Devecseri járásról. A járás a már említett egy várossal rendelkezik, és emellett 27 községgel. Területe 422 km², lakosság száma 15 ezer, s így a járás népsűrűségi indexe 36 fő/ km².

Dél-Dunántúli régió

Somogy vármegyéből a **Csurgói járás** – 18 településből 13 kedvezményezett (72,2%). A Csurgói járás a járások 1983. évi megszüntetése előtt is létezett, és járásszékhelye mindvégig (a mai napig is) Csurgó volt. 496 km² területéhez 1 város és 17 község tartozik, melyekben 16 ezer lakos él, s így a járás népsűrűsége 32 fő/ km².

Tolna vármegyéből a **Dombóvári járás** – 16 településből 11 kedvezményezett (68,8%). A járás történetét tekintve mindig is létezett, csupán székhelyét változtatták meg (1895-ig Tamási, ezután a Tamási járás külön vált és így lett Dombóvár a székhely). A járásszékhely városon kívül 15 község tartozik hozzá. A Dombóvári járás területe 509 km², népessége közel 31 ezer fő, népsűrűségi mutatója pedig 61 fő/ km².

Baranya vármegyéből a **Hegyháti járás** – 25 településből 23 kedvezményezett (92,0%). Két város (Sásd és Mágocs) és 23 község tartozik a járáshoz és ez az egyetlen járás a 2013-ban szervezettek közül, melyet nem a székhelye (Sásd) után neveztek el. A járás területe 361 km², melyhez 12 ezres nagyságú népesség tartozik, s így a népsűrűségi mutatója 34 fő/ km².

Közép-Dunántúli régió

Pest vármegyéből a **Dabasi járás** – 11 településből 1 kedvezményezett (9,1%). 1950-ben Alsódabas és Felsődabas egyesülésével az akkori Alsódabasi járás nevét is megváltoztatták, azóta viseli ezt a nevet a járás. A járáshoz 3 város tartozik (Dabas, Örkény és Újhartyán) és 8 község. Területe 614 km², ahol 52 ezer ember él, s így a járás népsűrűsége 85 fő/ km².

Dél-Alföldi régió

Bács-Kiskun vármegyéből a **Jánoshalmi járás** – 5 településből 5 kedvezményezett (100,0%). A járás korábbi Jánoshalmi járás néven volt ismeretes, azonban az 1950-es járásrendezés során megszüntették. Jelenlegi formáját 2013-ban határozták meg, és így 2 város (Jánoshalma, Mélykút) és 3 község tartozik hozzá. Ez az 5 település 439 km²-en terül el, és a két város adja a járás területének több mint felét. Népessége 16 ezer fő, és így a járás népsűrűsége 36 fő/ km².

Csongrád-Csanád vármegyéből a **Makói járás** – 15 településből 9 kedvezményezett (60,0%). A Makói járást a korábban is létező járasok közé sorolhatjuk, mai nevét az 1950-es megyerendezés kapta, amikor is Csongrád megyéhez csatolták. 1950 előtt Csanád vármegyéhez tartozott és Központi járás volt a neve. Jelenleg két város (Makó és Csanádpalota) és 13 község tartozik a járáshoz. Területe 689 km², benne mintegy 44 ezer fő él, s így a járás népsűrűsége 64 fő/ km².

Békés vármegyéből a **Sarkadi járás** – 11 településből 11 kedvezményezett (100,0%). A járás 571 km² területén egy város (Sarkad) és 10 község terül el, ahol összesen 22 ezer fős népesség él, s így a járás 39 fő/ km² népsűrűséggel jellemezhető.

Észak-Alföldi régió

Jász-Nagykun-Szolnok vármegyéből a **Kunszentmártoni járás** – *11 településből 10 kedvezményezett (90,9%)*. Ezen a néven az 1950-es járásrendezéstől, 1950. június 1-jétől kezdve létezik a járás. Korábbi neve Tiszai alsó járás volt, ennek székhelye szintén csak 1950. június 1-jétől került át Kunszentmártonba, előtte Tiszaföldváron volt. A jelenlegi Kunszentmártoni járáshoz 2 város (Kunszentmárton és Tiszaföldvár) és 9 község tartozik. Területe 576 km², népessége megközelítőleg 34 ezer fő, s így a járás népsűrűsége 59 39 fő/km².

Hajdú-Bihar vármegyéből a **Nyíradonyi járás** – *9 településből 9 kedvezményezett (100,0%)*. A járáshoz két város (Nyíradony és Vámospércs) és 7 község tartozik. 510 km² területén 30 ezer lakos él, s így a járás népsűrűsége mintegy 59 fő/ km².

Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyéből az **Ibrányi járás** – *8 településből 8 kedvezményezett (100,0%)*. 305 km² területén két várost (Ibrány és Nagyhalász) és 6 községet találunk, melyekben összesen mintegy 23 ezer fős népesség él, s így alakítva a járás népsűrűségi mutatója 75 fő/ km².

Észak-Magyarországi régió

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyéből a **Cigándi járás** – *15 településből 15 kedvezményezett (100,0%)*. A járás előzményének a Ricsei és a Bodrogi járás tekinthető, azonban a mai formájában 2013. évtől működik. Közigazgatásilag egy város (Cigánd), egy nagyközség (Ricse) és 13 további község tartozik hozzá. Területe 390 km², népessége 16 ezer fő, s így a járás népsűrűsége 41 fő/ km².

Heves vármegyéből a **Hevesi járás** – *17 településből 11 kedvezményezett (64,7%)*. A járáshoz két város (Heves és Kisköre) és 15 község tartozik. Területe 698 km², melyben 34 ezer fős népesség él, s így a járás népsűrűségi mutatója 48 fő/ km².

Nógrád vármegyéből a **Salgótarjáni járás** – *29 településből 21 kedvezményezett (72,4%)*. A korábban is létező járások közé sorolhatjuk, korábbi neve Füleki járás volt, azonban járásszékhelye mindvégig (a jelenlegi) Salgótarján volt. A járásszékhely város mellett 28 községet találunk a járásban. Területe 525 km², melyhez 59 ezres nagyságú népesség tartozik, s így az itt bemutatott járások között a Salgótarjáni járásban a legnagyobb a népsűrűség, 112 fő/ km².

3.3. Kutatási módszerek és a minta bemutatása

Kutatásom *egyik pillérét* szekunder adatok adják, melyeket az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer, illetve a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisaiból gyűjtöttem ki. A szekunder kutatás egy olyan információ gyűjtő módszer, mely során olyan adatokat használunk fel, amelyeket már előzőleg egy másik probléma megoldásához gyűjtöttek össze.

Az adatbázisok területi egységei a vizsgálatba bevont 19 hátrányos helyzetű járás. Az adatokat két évben elemeztem, melynek alapját a 2011-es év adja, és ehhez képest a tíz évvel későbbi állapotot vizsgáltam (tekintettel arra, hogy a kutatásom kezdetekor a 2021. évi állapotok voltak a legfrissebbek), mivel ilyen hosszú időintervallumon jól látható a változás értéke és mértéke is.

A következőkben szeretném ismertetni a vizsgálatomban felhasznált mutatócsoportokat és az egyes indikátorokat. Fontos megemlíteni, hogy minden itt felsorolt mutató a vizsgálatba bevont mind a 19 járásra és mind a két elemzett időszakra vonatkozik. Mindemellett minden mutató esetében szerepelnek az országos átlagok is, hiszen így pontosabban láthatóak a lemaradások értéke és mértéke. Ezenkívül ki fogok térni olyan indexekre is, amelyek, habár az adatok hiányossága révén nem vesznek részt a komplex rangsor kialakításában, mégis egyéb okból kifolyólag fontosak a kutatás szempontjából.

Társadalmi és demográfiai helyzet mutatói

Talán a legalapvetőbb demográfiai mutató a *lakónépesség változása*, így kiindulásként én is ennek az elemzését vettem alapul. A népességszám változását alapvetően két indikátor befolyásolja, a vándorlási egyenleg és a természetes szaporodás. A *vándorlási egyenleget* az oda- és elvándorlási adatokból generáltam, így láthatjuk az egyes járások népesség vonzó hatását, illetve ennek hiányát. A *természetes szaporodási* mutatót a járások születési és halálozási adataiból számítottam, amely megmutatja, hogy a járásban a halálozások és születések hogyan viszonyulnak egymáshoz a vizsgált években. A járások lakónépesség korösszetételeit vizsgálva két mutatót is bevontam a kutatásba. Az idős korú népesség (65-x éves) az aktív korú népességhez (15-64 éves) viszonyított arányát fejezi ki az *idős népesség eltartottsági rátája*. A mutató mértéke és változásának iránya azt fejezi ki, hogy mekkora és csökkenő vagy növekvő terhet jelent a munkavállalási korú népességnek az idősek eltartása. Az

öregedési indexben szintén szerepelnek idős korúak (65-x éves), azonban itt a gyermekkorú népességhez (0-14 éves) viszonyítva vizsgáljuk arányukat. Ez a korösszetétel változásának és az elöregedés folyamatának legfontosabb indikátora. A *rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek aránya az állandó népességből* már inkább egy társadalmi helyzet mutató, mintsem demográfiai.

Lakás és életkörülmények mutatói

Ebben a kategóriában egyetlen adat állt rendelkezésre az adott területekre és a vizsgálat éveiben. Ez pedig a *lakásállomány száma* az évek végén. Fontos és érdekes lett volna megvizsgálni a születéskor várható élettartamot is az egyes járásokban, azonban ilyen jellegű adatok legkisebb területe a megyei szint, így ezt a mutatót sajnálatos módon nem tudtam a kutatásba venni.

Helyi gazdaság és munkaerőpiaci mutatók

Talán nem annyira gazdasági és munkaerőpiaci mutatóként tekintünk rá, azonban mégis ide sorolandók a különböző oktatással kapcsolatos indikátorok. Jelen esetben csak az alapoktatást vizsgáltam, azonban belül is a *hátrányos helyzetű óvodás és általános iskolás gyermekek számát*, valamint ezek *arányát* a többi, normál helyzetben lévő gyermekekhez. A munkanélküliség tekintetében számos mutatót elemeztem, azonban a legfontosabb és a kutatás szempontjából a legrelevánsabb a *nyilvántartott álláskereső aránya a munkaképes korú állandó népességből*, amely teljes képet ad az egyes járások munkaerőpiaci helyzetéről. Alapvetően gondolhatjuk, hogy ezek az elmaradott járások nem a vállalkozások melegágya, azonban az elemzésben mégis fontosak, így az erre legalkalmasabb mutatót is megvizsgáltam, a *működő vállalkozások számát ezer lakosra*. Helyi gazdasági mutatóként szerepel a *helyi önkormányzatok helyi adókból származó bevételeinek az aránya az összes tárgyévi bevételhez képest*, mely jól szemlélteti az egyes területek pénzügyi lehetőségeit. A kutatás témájánál fogva fontosnak tartottam a *közfoglalkoztatottak számát* is megvizsgálni, azonban ezen adatok csak 2017. évtől érhetők el az adatbázisokban, így ennél a mutatónál is csak egyetlen év adatával tudtam korrigálni.

Infrastruktúra és környezeti mutatók

A mutatók ezen osztályában három fontos indexszám változását vizsgáltam. Az *önkormányzati utak kiépítettségének százalékos arányát* a kiépített és kiépítetlen önkormányzati utakból és közterekből indukáltam. A rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások számával és az

internet előfizetések számával azonban újabb adathiányba ütköztem. A Központi Statisztikai Hivatallal történő levelezéskor válaszokat kaptam kérdéseimre, miszerint az *internet előfizetések számával* a 2011. évben nem rendelkeznek adattal, a *rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma* pedig 2012. óta nem jelenik meg, egyrészt mert a kitöltöttsége nagyon hiányos, másrészt mert a hulladékgyűjtés a 2021. évi CLXXXV. törvény értelmében teljeskörű. Így ezeknél a mutatóknál csak egy év adatait tudtam elemezni, ami ugyan ezáltal változásokat nem mutat, azonban a fejlettség mérésében fontos szerepet játszanak.

A dolgozat *második pillére* egy primer kutatás, melynek strukturált interjúkat választottam. Az interjúk alanyai a 2011. és 2021. évi komplex rangsorokat záró, vagyis a vizsgálat legfejletlenebb 5 járás települései. Nevesítve:

- Újszalonta /*Sarkadi járás*/
- Buja, Gávavencsellő, Paszab /*Ibrányi járás*/
- Cigánd, Ricse /*Cigándi járás*/
- Kéleshalom /*Jánoshalmi járás*/
- Felsőegerszeg, Mekényes, Nagyhajmás /*Hegyháti járás*/

(Az interjú kérdések kiküldése elektronikus úton, e-mail-en keresztül történt az alanyok számára.)

Az interjúkészítés egy kvalitatív kutatási módszer, amely strukturálatlan, feltáró kutatási eljárást jelent, mely kis mintán alapul, és a probléma természetének megértéséhez járul hozzá. A kérdőívkészítéssel szemben – ami egy kvantitatív kutatás – nem a mennyiségi és nem az általánosítható kutatási eredményekhez való eljutás a cél, sokkal inkább a mögöttes okokat, a *miért?*-et és a *hogyan?*-t kívánja megérteni, mivel a mélyebben lévő okokat és magyarázatokat szeretnénk megismerni. A kvalitatív kutatásnak azonban számos korlátja is van, amelyeket szem előtt kell tartani, ha ezt a kutatási formát választjuk: nem ad számszerűsíthető választ, sosem lesz reprezentatív (bár nem is célja, hogy az legyen), körültekintő feldolgozást követel, valamint az egy megkérdezésre jutó költség viszonylag magas. A strukturált interjú során a kérdező számos információhoz jut, azonban a válaszok nehezebben operacionalizálhatók (hátrány a kérdőívvel szemben) és kevésbé van mód az egyes válaszok kifejtésére (mint például a mélyinterjú során). A válaszok feldolgozása során további „puha” információkat is begyűjthetünk, amiket a vizsgálat további részében felhasználhatunk.

A primer kutatásom célja az volt, hogy a statisztikai adatokból kialakított komplex rangsort a rangsorban szereplő terület egységek megkérdezése révén alátámasszam, vagy megcáfoljam. Szerettem volna kapni visszajelzéseket, és párhuzamba állítani a statisztikai adatokat a személyes tapasztalásokkal. Ezen felül számítottam olyan aspektusok megvilágítására is ezáltal, amelyek megvizsgálását eddig nem vettem fontolóra.

Az interjú kérdései alapvetően a komplex rangsorra vonatkoznak, ezen belül is próbál véleményt és állásfoglalást kérni az adott kérdésben. További kérdések foglalkoznak a hátrányos helyzet megítélésével, a társadalom aktivitásával, a fejlődési potenciállal. Az interjú kérdései hangsúlyosan nyitott kérdések, ezzel lehetőséget adva a kitöltőknek, hogy megosszanak minden releváns információt az adott kérdéskörben.

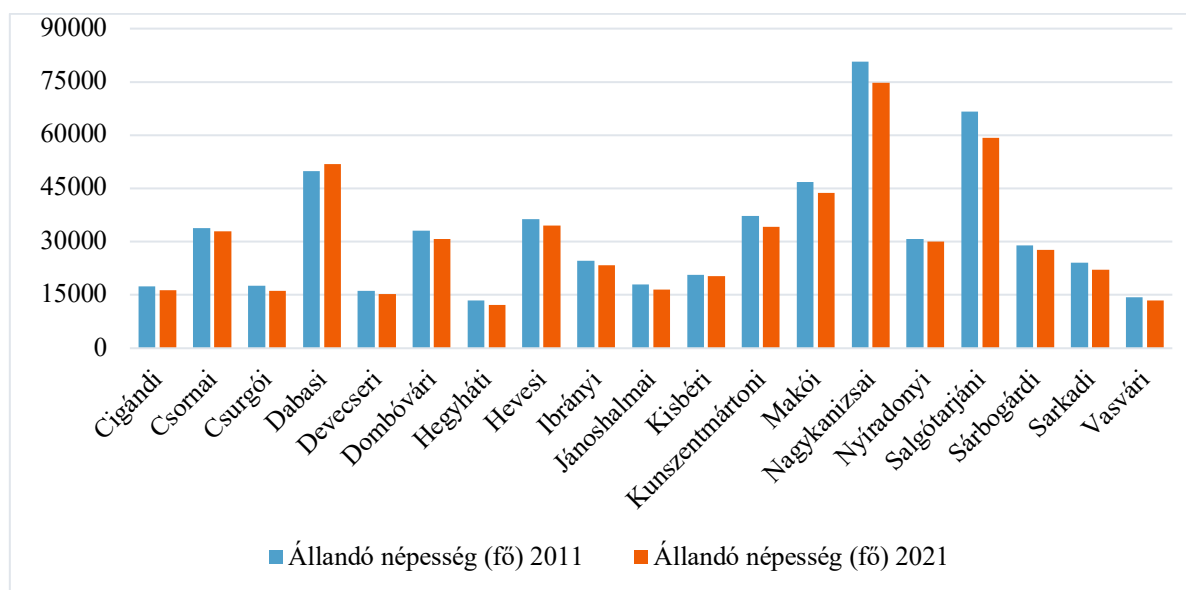
Az interjú kérdéseit a melléklet **20. ábra** szemlélteti.

3.4. Eredmények

Elsőként a társadalmi és demográfiai helyzet mutatóinak eredményeit fogom bemutatni, melyeket az **5. ábrától** kezdődően egészen a **10. ábráig** láthatunk.

Alapmutatóként elemeztem az elemzésbe vont járások állandó népességét (**5. ábra**) a vizsgált években, majd ezekből az adatokból két fontos indikátort számítottam: az idős népesség eltartottsági rátáját (**6. ábra**), valamint az öregedési indexet (**7. ábra**).

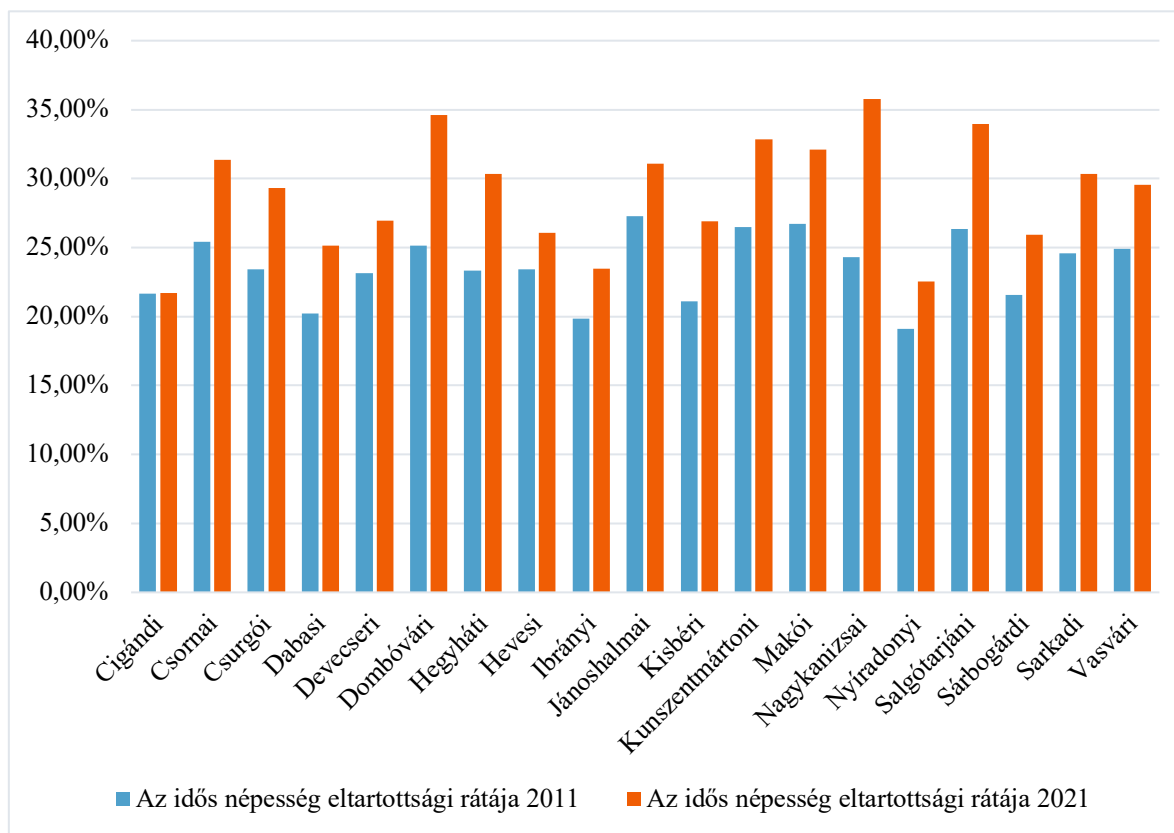
5. ábra: Magyarország hátrányos járásainak állandó népessége 2011. évben és 2021. évben
(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

Az ábrán jól látszik, hogy az egyes járások lélekszáma miként változott a vizsgálatba vont 10 év időtartama alatt. Megfigyelhető, hogy a 19 járásból csupán egyben történt népességszám növekedés, a Pest vármegyei Dabasi járásban. Az összes többiben az elmúlt évek népességcsökkenést hoztak. A legmagasabb állandó népességgel rendelkező járás mindkét évben a Zala vármegyei Nagykanizsai járás (80 630 fő és 74 702 fő), a legkevesebb népességgel rendelkező járás pedig a Baranya vármegyei Hegyháti járás (13 381 fő és 12 232 fő).

6. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járosaiban az idős népesség eltartottsági rátája 2011.évben és 2021.évben (%)

(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

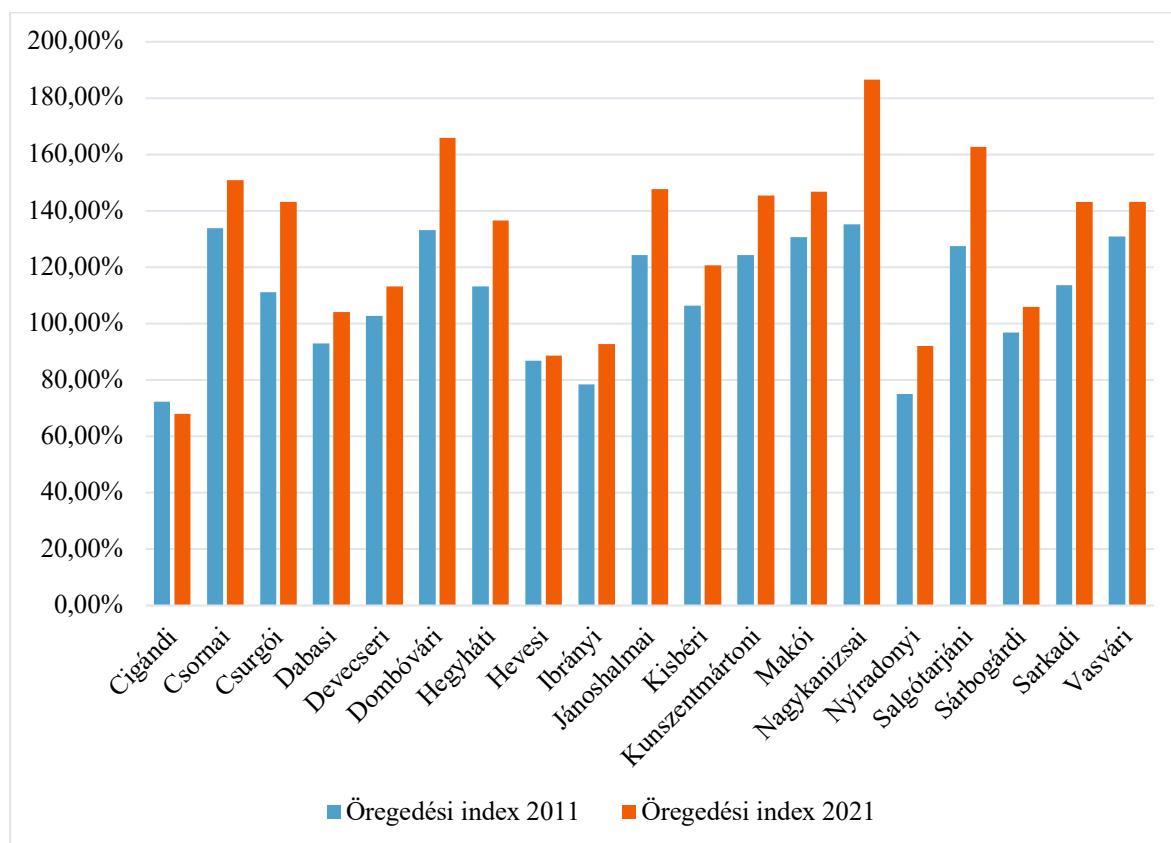

A **6. ábra** vonatkozásában azt láthatjuk, hogy az idős korú népességnek (65–X éves) az aktív korú (15–64 éves) népességhez viszonyított aránya miként alakul a vizsgált években az adott járásokban. Az idős népesség eltartottsági rátája a népesség korösszetételéről nyújt információt, amelynek a társadalmi ellátó rendszerekben van jelentősége. A mutató mértéke és változásának iránya azt jelzi, hogy mekkora, és hogy növekvő vagy csökkenő terhet jelent a munkavállalási korú népességnek az időskorúak eltartása. Ezek ismeretében az ábra alapján elmondható, hogy a dolgozatban szereplő összes járásban az időskorúak eltartása 2011. évről 2021. évre jelentősen

megnövekedett. 2021. évben a legnagyobb teher a Nagykanizsai járásban tapasztalható, a legkisebb pedig a Cigándi járásban.

7. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásainak öregedési indexe 2011.évben és 2021. évben (%)

(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

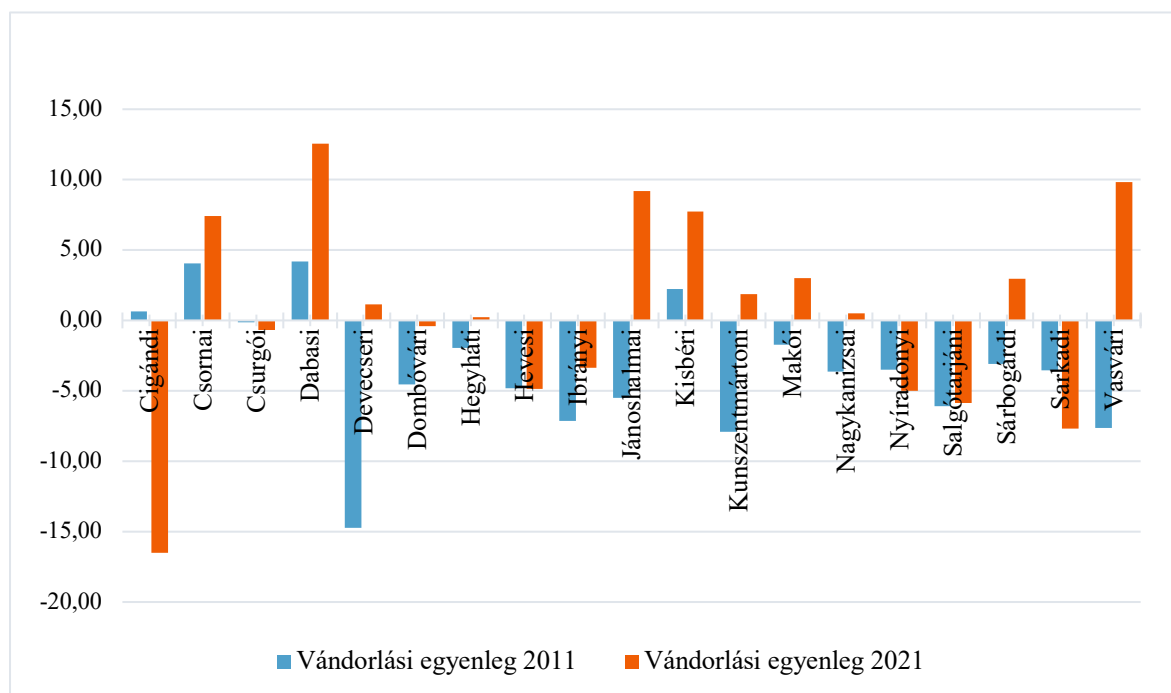
A **7. ábra** azt láthatjuk, hogy az egyes járások idős korú népessége (65-X éves) arányaiban hogyan viszonyul a gyermekkorú népességhez (0-14 éves). Ez alapján elmondható, hogy a járások között látványos különbségek vannak e tekintetben. Kedvező az öregedési index, vagyis több a gyermekek száma, mint az időskorúaké a Cigándi, a Hevesi, az Ibrányi és a Nyíradonyi járásokban, a vizsgálat többi járásában pedig több 65 évnél idősebb ember él, mint 14 év alatti gyermek. A legsúlyosabb mutató a Nagykanizsai járásban, a legjobb pedig a Cigándi járásban tapasztalható. A két évet összehasonlítva látható, hogy csökkenés csupán a Cigándi járás esetében történt, az összes többi járásban nőtt az öregedési index 2011. évhez képest.

Az interjú alanyok közül a legkonkrétabban Újszalonta volt az, aki kiemelte, hogy településük korfája elöregedő, és tulajdonképpen egy elnéptelenedő településről van szó, amit, ha összevetünk a Sarkadi járás 140%-os értékével, teljes mértékben igazat adhatunk neki.

Egy adott terület egység népességszám változását jórészt két indikátor befolyásolja, a vándorlási egyenleg, melyet a **8. ábrán** láthatunk, és a természetes szaporodás, melyet a **9. ábra** mutat.

8. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásainak vándorlási egyenlege 2011. évben és 2021. évben (ezrelék)

(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

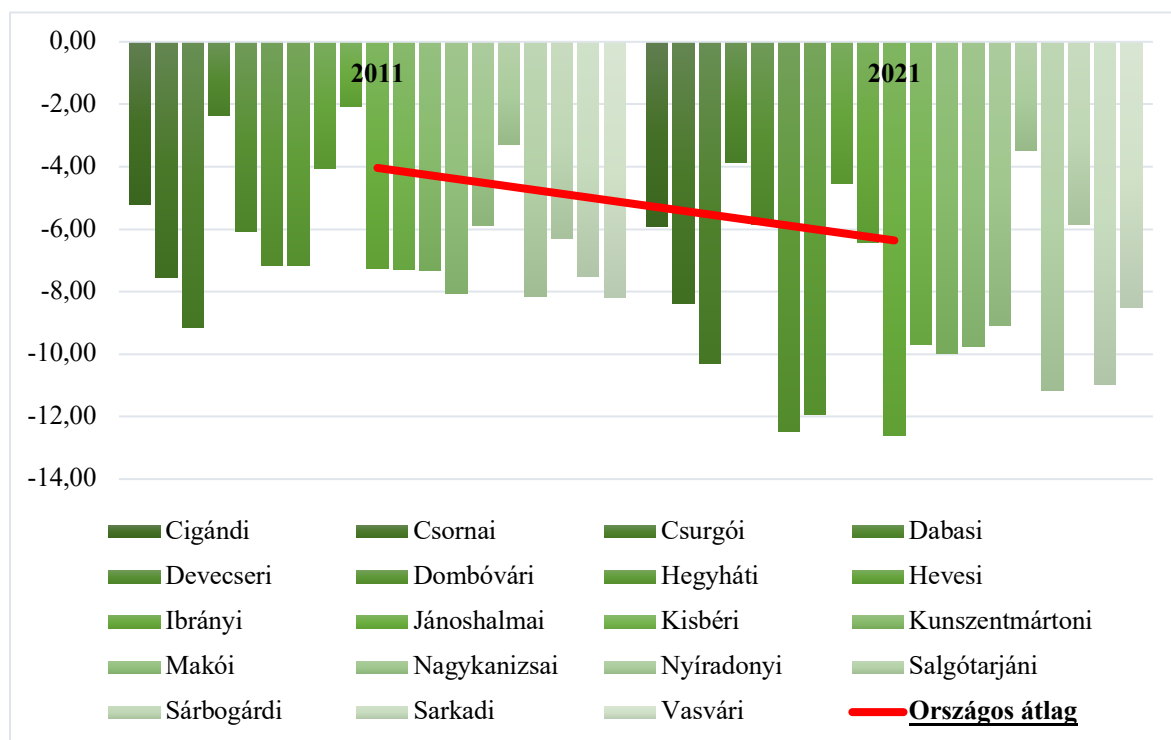
Az ábra alapján megállapítható, hogy a vizsgálat kiinduló évéhez képest egyes járásokban javult a vándorlási egyenleg mutató, egyes járásokban pedig drasztikusan romlott. Egyenként vizsgálva a járások adatait, elmondható, hogy 10 járásnak javult az egyenlege, 9 járásnak pedig romlott. Az adatsorból kiemelkedik a Cigándi járás, ahol 10 év alatt több mint 17 ezrelékkal mutat rosszabb értéket a mutató, ami annak köszönhető, hogy 2021. évben drasztikusan többen hagyták el a járást, mint ahányan odatelepültek. Ezzel ellentétben a Devecseri járásban pedig nagymértékű javulás volt tapasztalható a két időszak között. A legjobb értékeket 2011. évben a Csornai járása, 2021. évben pedig a Dabasi járás birtokolta. Ezzel párhuzamosan a leggyengébb értékekkel 2011. évben a Devecseri járás, 2021. évben pedig Cigándi járás rendelkezett.

A megkérdezett települések közül azok fektettek hangsúlyt válaszaikban a vándorlási egyenlegre, ahol magas az elvándorlás aránya. Ricse és Cigánd a szakképzett munkaerőben látják ezt a súlyos elvándorlási mértéket, Felsőegerszeg szerint pedig kevés a munkahely, a kiépített infrastruktúra, a szolgáltatások, ezáltal a lakosság nem tudja hol elkölteni a jövedelmét.

Ezekon túlmenően egy nagyon fontos tényezőt említett, miszerint a fiatalok nem látják a jövőt ezekben a térségekben.

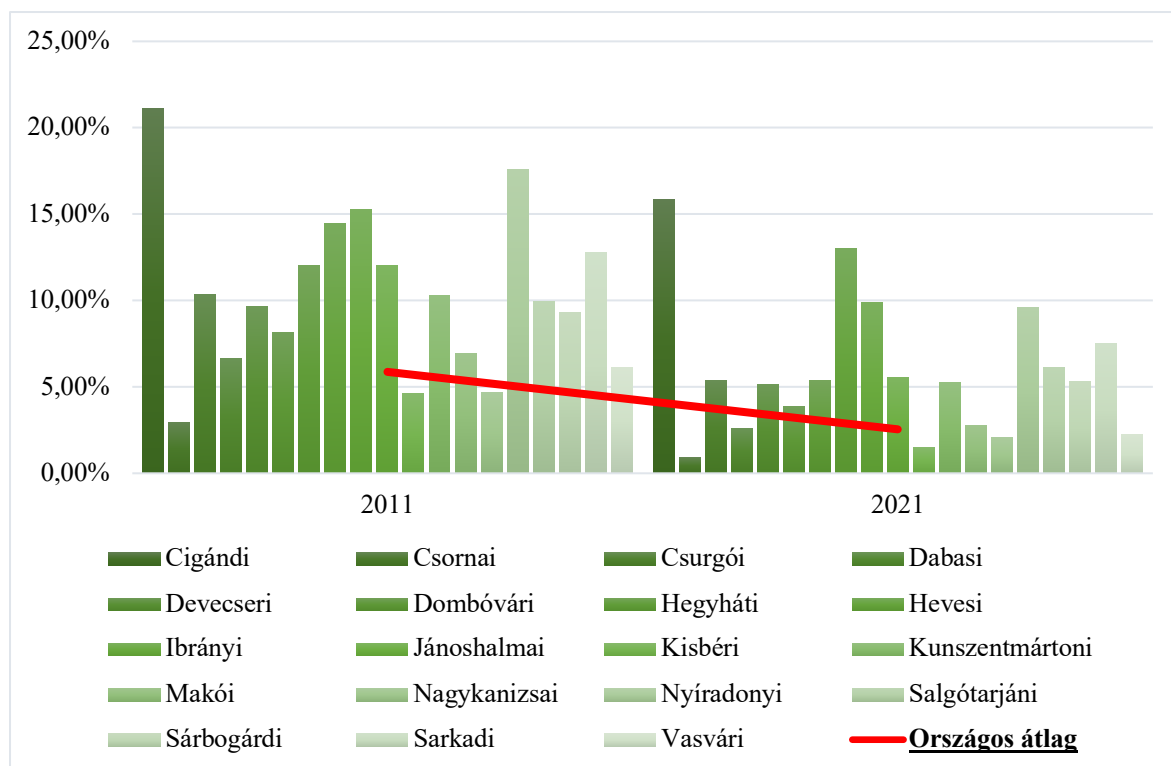
9. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásainak természetes szaporodása 2011. évben és 2021. évben (ezrelék)

(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

A diagramról elsőként szembetűnő információ, hogy a vizsgált két évben minden járás tekintetében csupán negatív adatok szerepelnek. Ez azt jelenti, hogy minden évben a halálozások száma hol kisebb, hol nagyobb mértékben ugyan, de meghaladja a születések számát. A vizsgált 19 hátrányos helyzetű járás közül csak 2 járásban javult a természetes szaporodás 2021. évre, a Sárbogárdi és a Devecseri járásban. Ez jórészt annak köszönhető, hogy mindkét járás esetében a halálozások száma stagnál, vagy csak kis mértékben nőtt a 2011. évi adatokhoz képest, míg a születések száma arányaiban jóval megemelkedett. Míg 2011. évben a Csurgói járásnak volt a leggyengébb statisztikája, 2021. évben a Jánoshalmi járás majdnem megduplázta korábbi évei negatív tendenciáit.

10. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásaiban a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek aránya az állandó népességből 2011.évben és 2021. évben (%)
(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

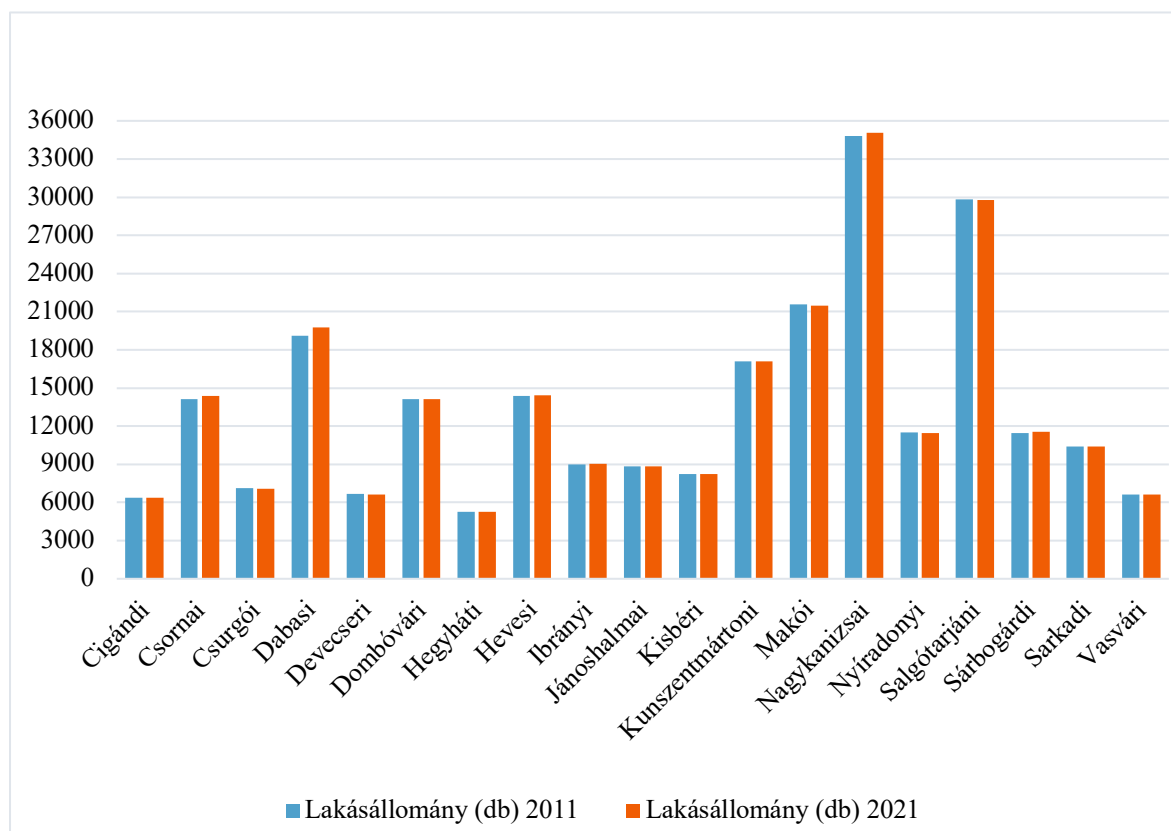

Az ábráról jól leolvasható, hogy minden járás vonatkozásában csökkent a rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülők aránya, ami pozitív változásként könyvelhető el. Ezzel párhuzamosan az országos átlag is csökkent, így megállapítható, hogy ezek a hátrányos helyzetű járárok követték az országos tendenciát. Az országos átlag adatait vizsgálva elmondható, hogy csupán 3 járás volt mindkét évben, akik az országos átlag alatti adatokkal rendelkeztek: a Csornai, a Kisbéri és a Nagykanizsai járás. Ezeneken felül 2021. évre a Vasvári járás is javítani tudott, és ebben az évben őt is ebbe a kategóriába lehet sorolni. Kiemelendő a Cigándi járás, ahol a vizsgálat mindkét évében arányban a legtöbb részesült rendszeres gyermekvédelmi támogatásban. Ezzel szemben pólus másik oldalán a Csornai járást lehet kiemelni, ahol pedig a legkevesebb százalékokat láthatjuk.

A következő, **11. ábra** a lakás és életkörülmények mutatócsoport egyetlen indikátorát láthatjuk, a járások lakásállományainak számát az év végén.

11. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járosaiban lakásállomány száma 2011. évben és 2021. évben (db)

(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

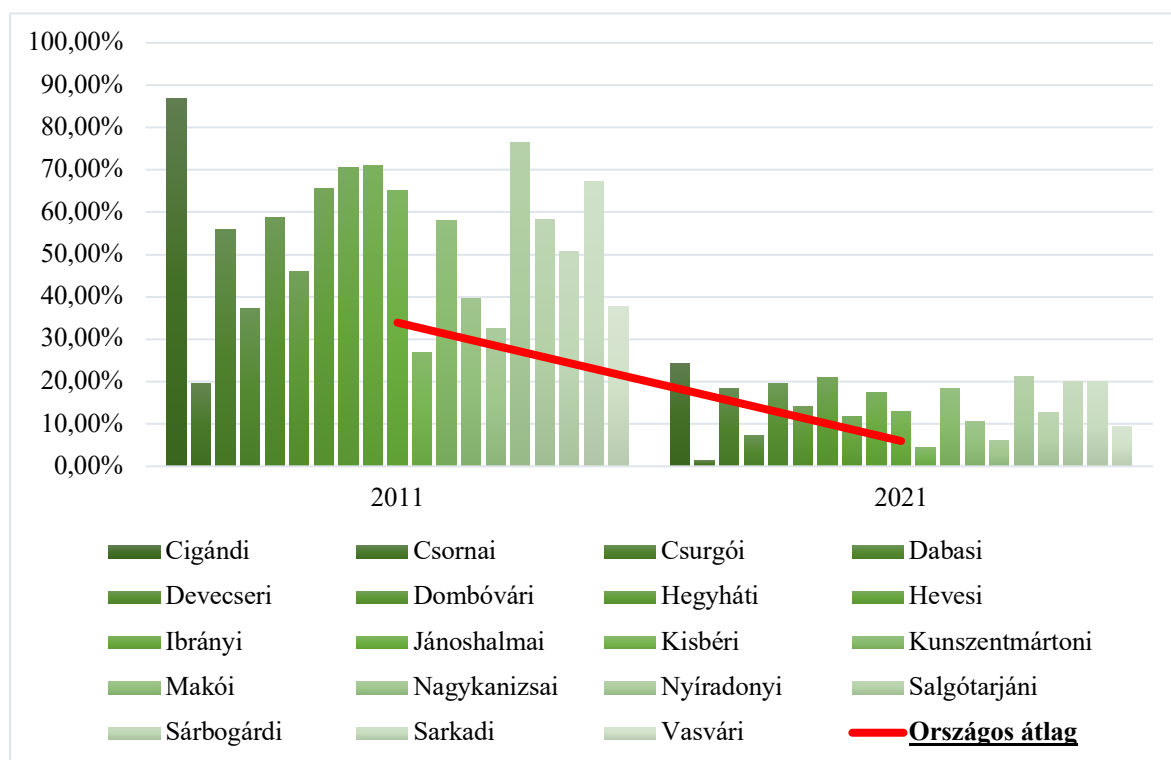

Az ábrán jól látszik, hogy a vizsgált két év adatai között nagyon csekély különbségek vannak minden járás tekintetében. Közel fele-fele arányban oszlanak meg azok a járások, ahol nőtt a lakások száma, és azok, ahol csökkentek. Mindkét évben a Nagykanizsai járás rendelkezik a legtöbb, közel 35 ezer lakással. Ezzel szemben a legkevesebb, 5285 db lakással pedig a Hegyháti járás zárja a sort.

A következő diagramok (12. ábra – 16. ábra) helyi gazdaság és munkaerőpiaci mutatók eredményeit mutatják be.

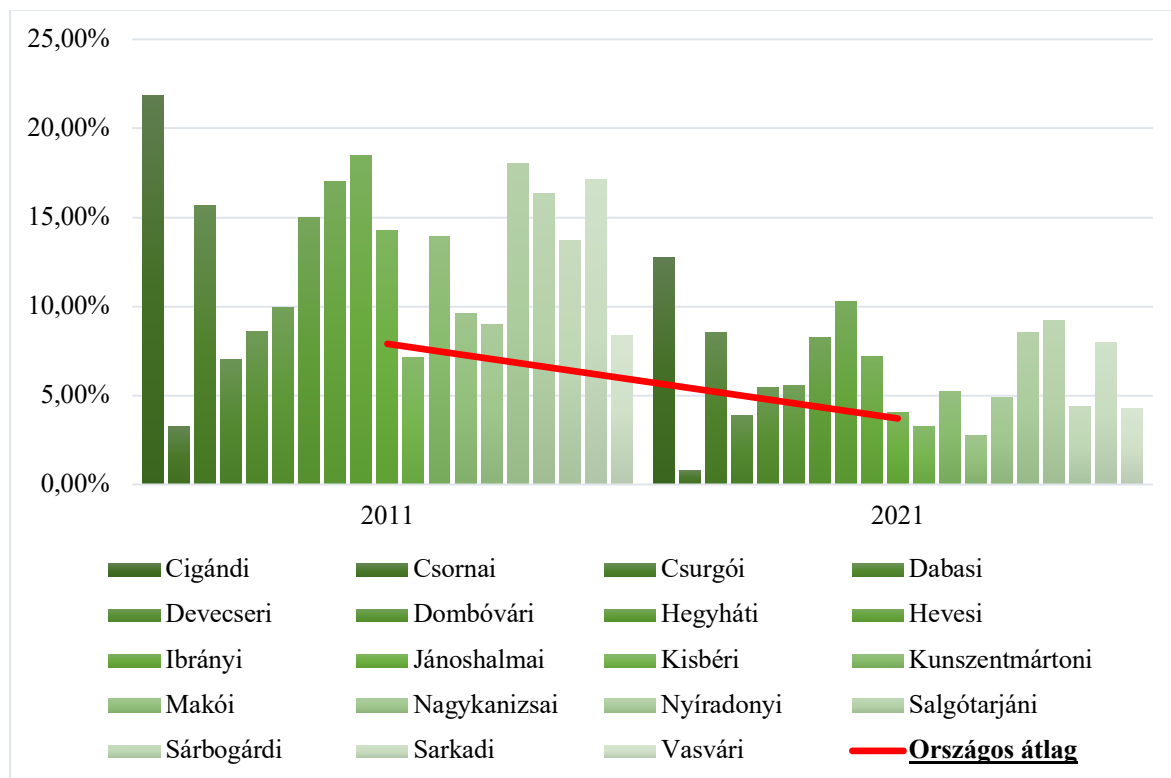
12. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásainak a hátrányos helyzetű óvodás és általános iskolai tanulók aránya 2011. évben és 2021. évben (%)

(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

A 12. ábra a vizsgálatba vont hátrányos helyzetű járások hátrányos helyzetű óvodás gyermekek és általános iskolai tanulók arányait láthatjuk a két időszakban. A diagramról elsőként szembetűnik, hogy minden járás esetében drasztikusan csökkentek az adatok 2021. évre. Ez jórészt annak köszönhető, hogy a két év között eltelt időszakban számos támogatáshoz, és pénzbeli segítséghez járultak hozzá a hátrányos helyzetben élő családok. Ezen felül fontos megemlíteni, hogy egyre több gyermeket írtattak be az óvodákba, általános iskolákba, ami a hátrányos helyzetű gyermekek arányának csökkenését eredményezte mindkét oktatási kategóriában. Mindkét évben a Cigándi járásban voltak a legmagasabbak a hátrányos helyzetű óvodás gyermekek és általános iskolai tanulók aránya, a legkevesebb arányok pedig a Csornai járásban mutatkoztak.

13. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásaiban a nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes korú állandó népességből 2011.évben és 2021. évben (%)
(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

A 13. ábra jól megfigyelhető, 10 év alatt miként alakult a nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes korú lakossághoz a vizsgált járásokban. Az látszik, hogy minden járás tekintetében nagymértékű csökkenés volt tapasztalható, ami alapján megállapítható, hogy a járások idomulni tudtak az országos tendenciához. A javulás ellenére a Cigándi járás megtartotta utolsó helyét a 2021. évben is, azaz ebben a járásban volt a legtöbb arányú nyilvántartott munkanélküli a munkaképes lakossághoz viszonyítva. A legideálisabb értékeket pedig a Csornai járásban láthatjuk mindkét év vonatkozásában. Országos átlag alatti értékeket csupán 3 járásban tapasztalhatunk az utóbbi vizsgált évben, az előbb említett Csornai járásban, valamint a Kisbéri és a Makói járásokban.

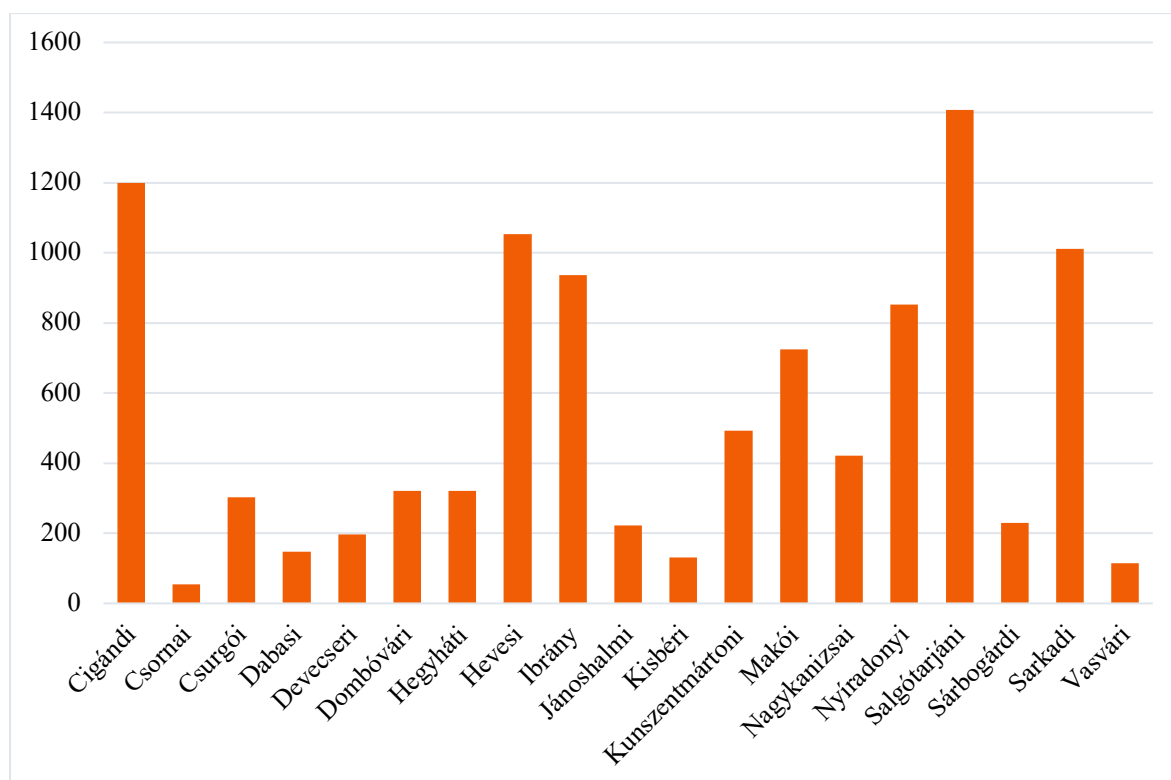
Az interjú eredményeiben számos település megemlíti a munkanélküliséget, mint az elmaradottság és a fejletlenség okozóját, valamint emellett a munkahely hiányát, mint a munkanélküliség egyik fő kiváltója. Érdekesség, hogy Cigánd és Ricse szinte majdnem ugyanúgy vélekedik a témában, mi szerint az alacsony munkahelyek, a romló és a gazdasági helyzethez nem alkalmazkodó bérek vezetnek a térségben a munkanélküliséghez, valamint a szakképzett munkaerő elvándorlásához. A Cigándi járás két települése tisztában van vele, hogy

az országos átlagnál jóval magasabb a térségükben a munkanélküliség, mely ellen különböző munkahelyteremtő akciókkal küzdenek.

A munkanélküliségi mutatókhoz szorosan kapcsolódnak a közfoglalkoztatottak indikátorai, amit a **14. ábrán** láthatunk. Adatok hiányában ennek a mutatónak csak 2021. évben vannak eredményei a jelen vizsgálatban.

14. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásaiban a közfoglalkoztatottak száma 2021. évben (fő)

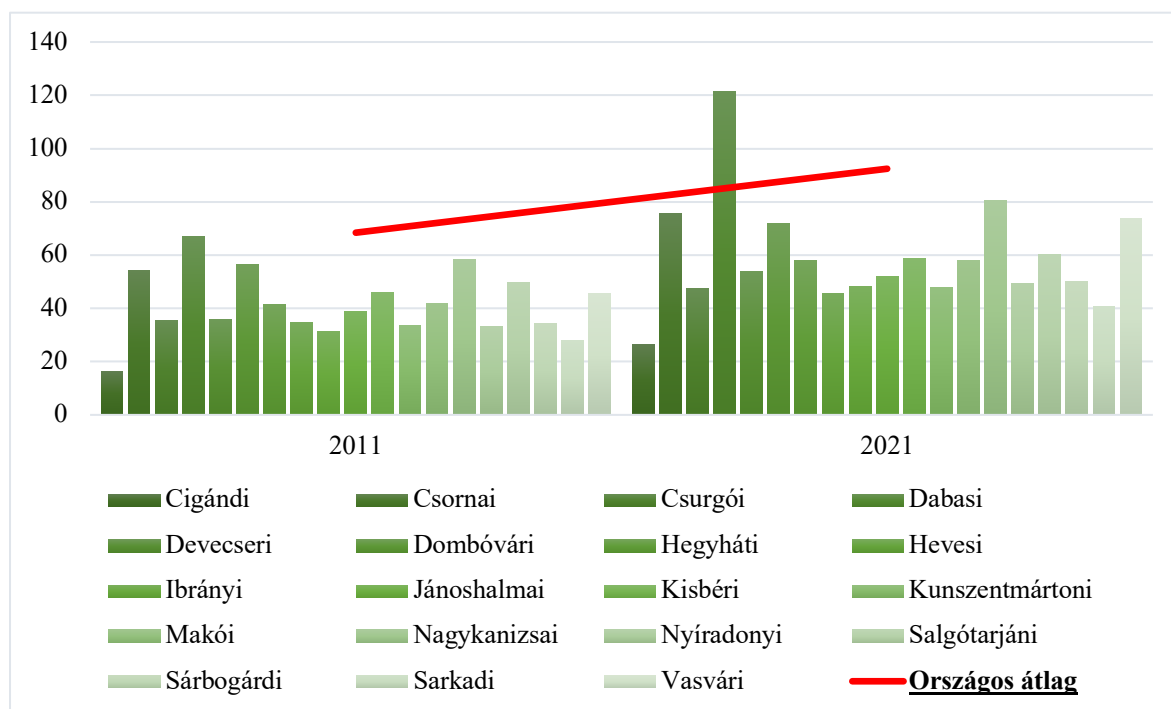
(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

A diagramon jól látszik, a járásokban hogyan alakultak a közfoglalkoztatottak száma az adott évben. Az eredmények értékelése a közfoglalkoztatás definíciója alapján végezhető, miszerint a közfoglalkoztatás átmeneti munkalehetőséget biztosít azok számára, akiknek az önálló álláskeresése hosszú ideig eredménytelen. Ez alapján megállapítható, hogy minél kevesebb közfoglalkoztatott van egy adott terület munkaerőpiacán, az annál kedvezőbb helyzetben van. Így azt mondhatjuk, hogy a vizsgált járások közül a Salgótarjáni járás adatai (1408 fő) a legkedvezőtlenebbek, a Csornai járásé (55 fő) pedig a legkedvezőbbek. A többi járás eredményei eléggé változóak, hol kevesebb, hol több főt olvashatunk le a diagramról.

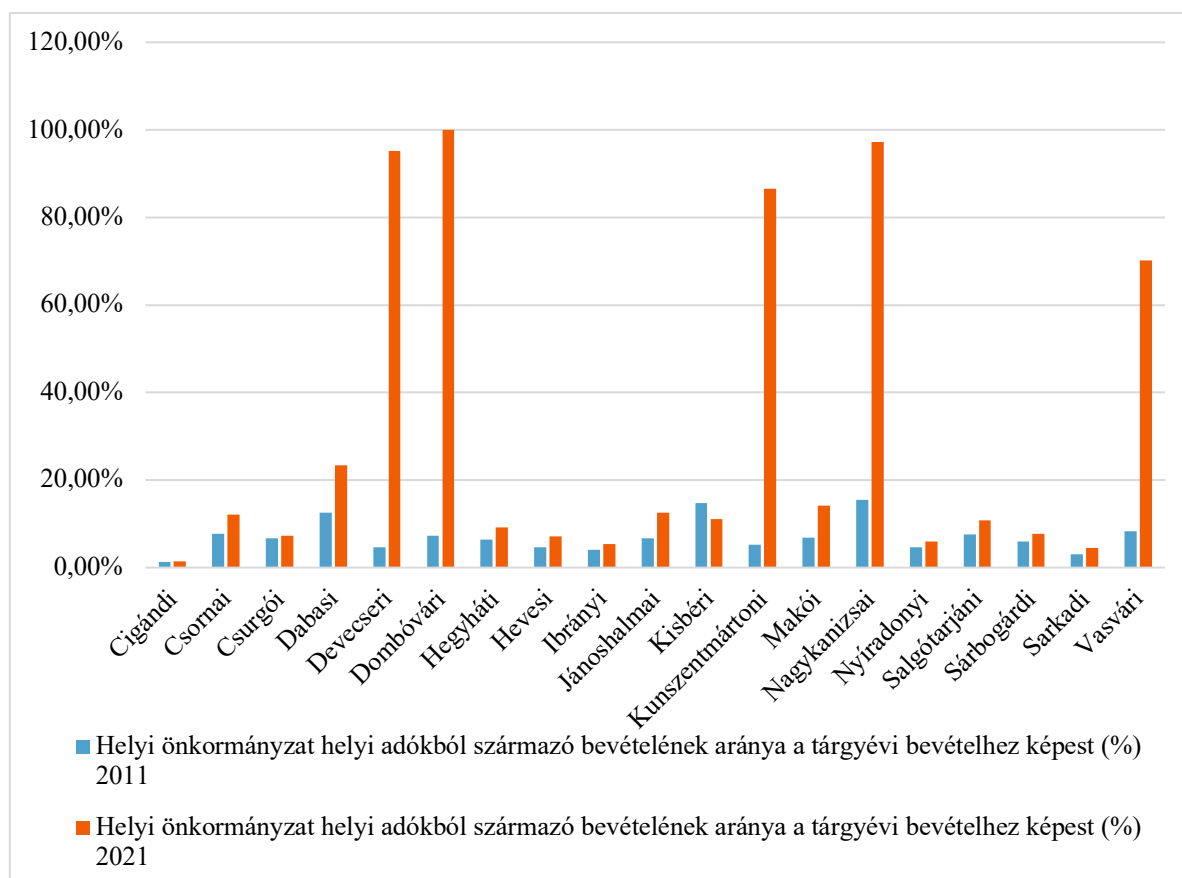
Az interjú eredményeiben egyedül Gávavencsellő említi meg a közfoglalkoztatást, méghozzá az Ibrányi járás települése úgy véli, hogy ez az egyik oka a térség hátrányos helyzetűségének, ami diagramon feltüntetett értékkel is alátámasztható.

15. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járosaiban a működő vállalkozások száma ezer lakosra 2011. évben és 2021. évben (db)
(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

A **15. ábra** jól mutatja, hogyan változtak a működő vállalkozások száma a vizsgált időszakokban. Kedvező eredmény, hogy minden járás tekintetében nőtt a vállalkozások száma, így azt mondható, hogy sikerült követniük az országos átlagnak megfelelő változást. Csupán a vizsgálat utóbbi évében és csak egy járásban figyelhető meg az országos átlagnál több működő vállalkozás, a Dabasi járásban, ami tekintve, hogy egy Pest vármegyei járásról van szó, nem meglepő eredmény. A többi járás eredményei igencsak különbözőek, de (a Cigándi járást kivéve) azt lehet mondani, hogy közelítenek az országos átlaghoz.

16. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásaiban a helyi önkormányzatok helyi adókból származó bevételeinek aránya a tárgyévi bevételhez képest 2011. évben és 2021. évben (db)
(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

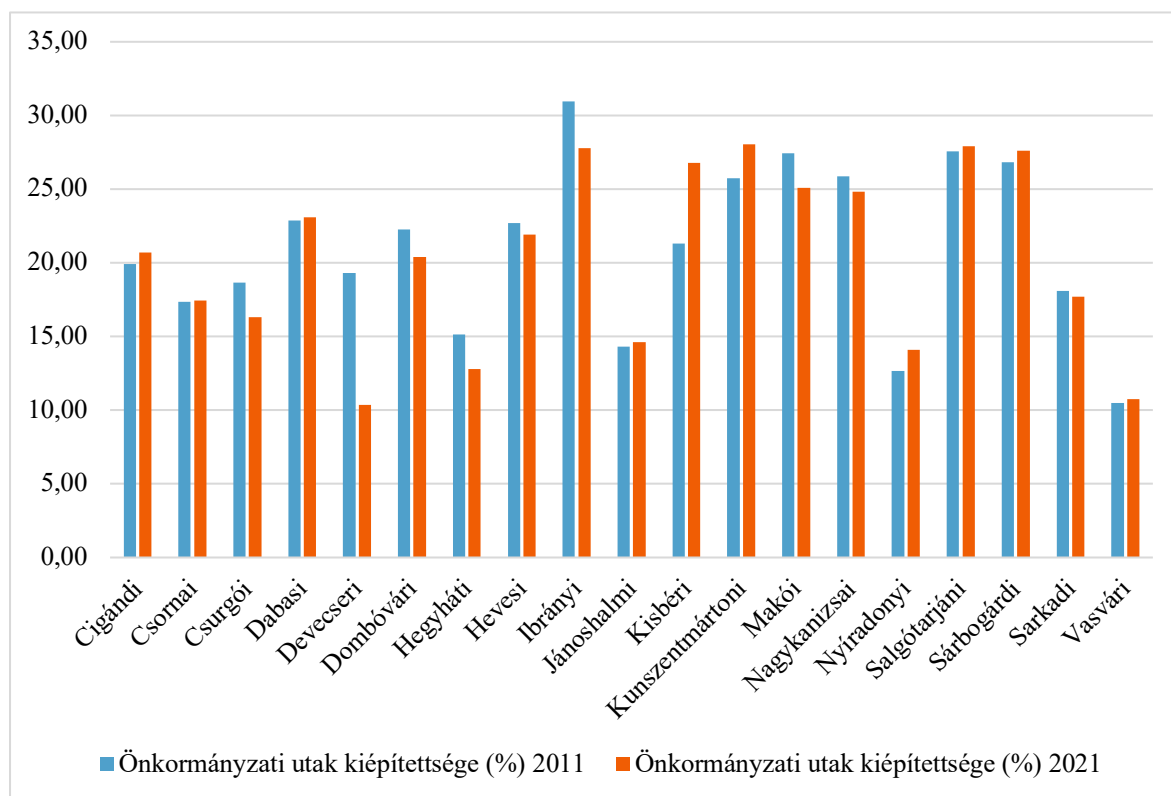

A **16. ábrán** láthatjuk hogyan alakultak a vizsgált járások bevételei a két időszakban, kifejezetten a helyi adókból származó bevételekre koncentrálva. Összességében elmondható, hogy minden járás tekintetében nőtték a helyi adókból származó bevételek aránya a tárgyévi bevételhez képest. Kiugró változások figyelhetők meg a Devecseri, a Dombóvári, a Kunszentmártoni, a Nagykanizsai és a Vasvári járások tekintetében. Ezekben járásokban megfigyelhető, hogy a kezdeti évben lévő pár százalékról 60-90%-ra ugrott meg a helyi adókból származó bevételek aránya. A többi járásban is növekedés tapasztalható a 2021. évre, azonban korántsem annyira drasztikusan, mint az előbb nevesítettekben.

A 17. ábrától a 19. ábráig az infrastruktúra és környezeti mutatók eredményeit tekinthetjük meg.

17. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járosaiban az önkormányzati utak kiépítettsége 2011. évben és 2021. évben (%)

(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

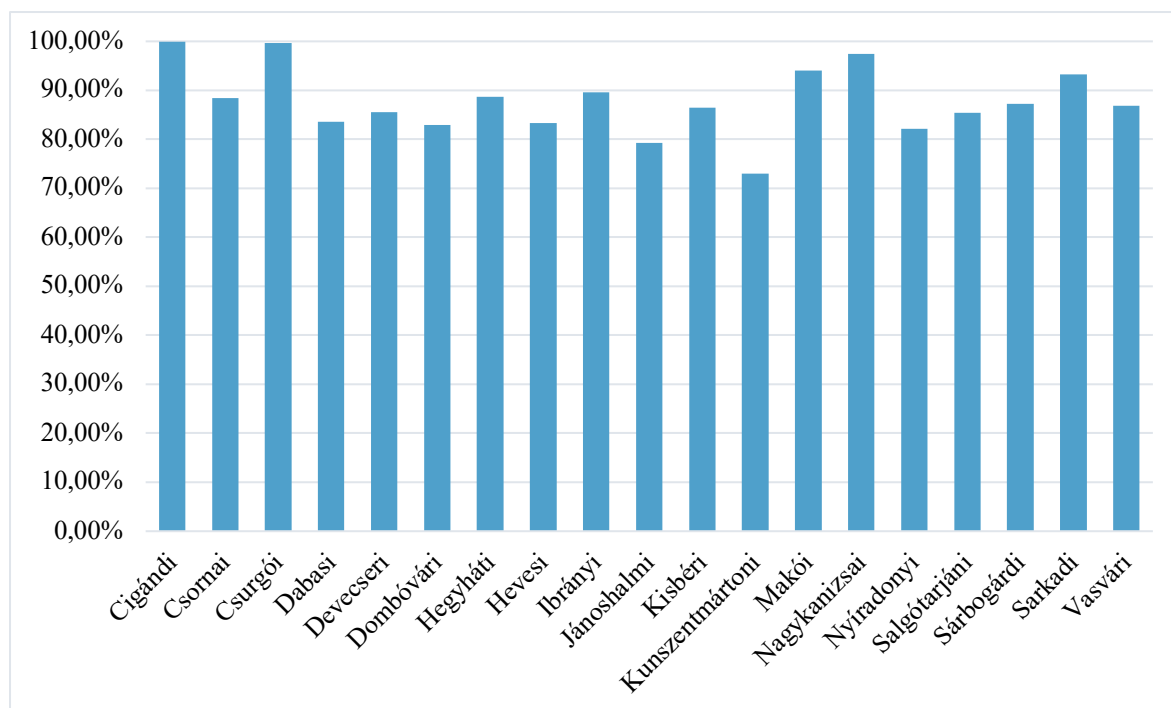

A 17. ábrán lévő diagramon azt láthatjuk miként változtak az egyes járásokban a kiépített és kiépítetlen utak aránya. Megállapítható, hogy az idő előrehaladtával a járások felében nőtt, felében csökkent a kiépített utak aránya. A legkevesebb kiépített utakkal 2011. évben a Vasvári járás, majd 2021. évben a Devecseri járás rendelkezett. Ezzel szemben a legnagyobb arányú kiépített utakat 2011. évben az Ibrányi járás, 10 év elteltével pedig a Kunszentmártoni járás birtokolta.

Az interjúkban megkérdezettek közül Újszalonta és Mekényes volt az, akik kiemelték a térségben lévő utak rossz állapotát, valamint a felújítások elmaradását és úgy vélik, az az egyik fő terület, amikben ők az elmaradottságot és a hátrányos helyzet hatásait érzik. Ezt az eredményt párhuzamba lehet állítani a látható adatokkal, miszerint mind az Ibrányi, mind a Hegyhát járásban csökkent az utak kiépítettsége.

18. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásaiban a rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások aránya 2011. évben (db)

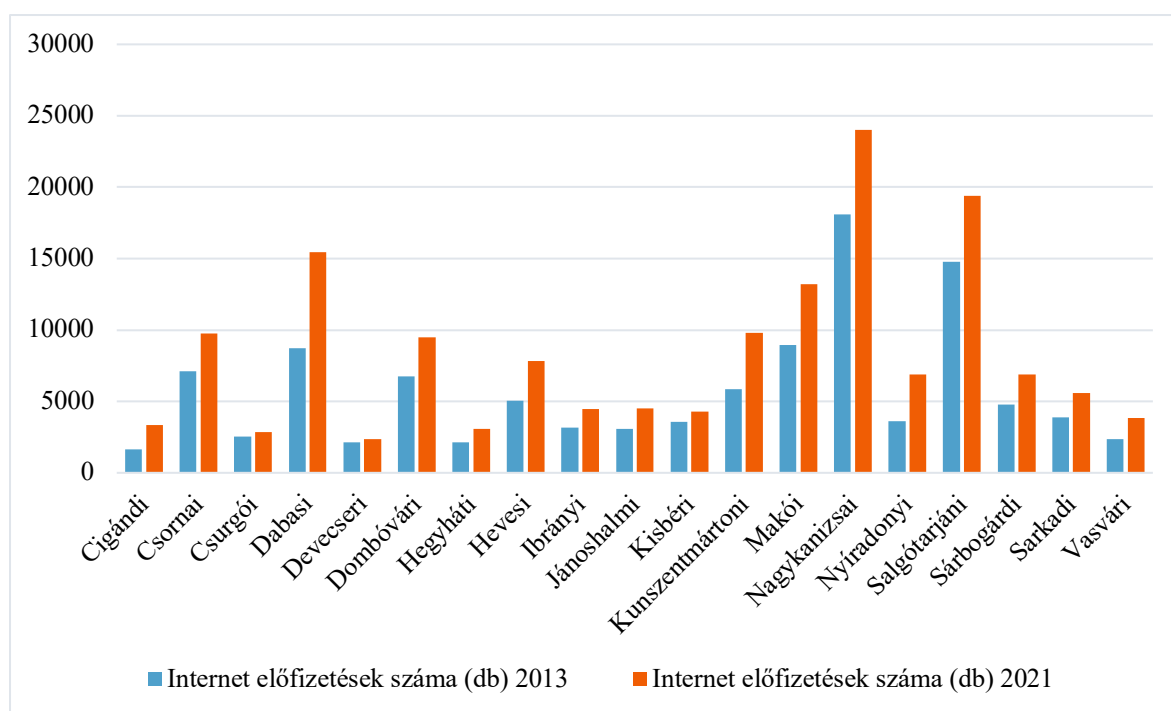
(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

A **18. ábra** jól mutatja, hogy a vizsgálatba vont hátrányos helyzetű járásokban hogyan alakult a hulladékgyűjtés a lakások számának függvényében 2011. évben. Mivel több adat nem állt rendelkezésemre a vizsgálat idején, így csak ennek az egy évnek az eredményeivel tudtam számolni. Összességében megállapítható, hogy minden járásban a lakások több mint 70%-a veszi igénybe a rendszeres hulladékgyűjtési szolgáltatást. A legmagasabb, a lakások közel 100%-a jelentkezik a Cigándi és a Csurgói járásokban, a legkevesebb pedig a Kunszentmártoni járásban a lakások 70%-os részvételével.

19. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásaiban az internet előfizetések száma 2013. évben és 2021. évben (db)

(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

A **19. ábrán** kiinduló éveként nem a kutatás alapévét látjuk, hanem egy két évvel későbbi időszakot, 2013-at. Erre azért volt szükség, mert a vizsgálat kezdetekor nem álltak rendelkezésemre a 2011. bázis évi adatok, azonban fontosnak tartottam, hogy ezt a mutatót is meg tudjuk tekinteni egy korábbi évben, így nyerhetünk összehasonlítást a vizsgálat 2021. évi adataival. A világ és a technológia fejlődése okán nem meglepő, hogy minden járás tekintetében növekedést figyelhetünk meg az internet előfizetések számában. A legmagasabb értékeket a Nagykanizsai és a Salgótarjáni járásnál tapasztalhatjuk, míg a legkevesebb internet előfizetések a Cigándi és a Devecseri járásban voltak jelen.

Az imént bemutatott 4 csoportba sorolt mutatók ábráin feltüntetett eredmények alapján mindkét évben felállítottam komplex rangsorokat, amik eredményeit a **2. táblázatban** és **3. táblázatban** szeretnék bemutatni.

2. táblázat: A hátrányos helyzetű járások komplex rangsora 2011. évben és 2021. évben
(Forrás: saját szerkesztés, 2023)

Rangsor	2011	2021
1.	Dabasi	Dabasi
2.	Kisbéri	Kisbéri
3.	Nagykanizsai	Csornai
4.	Csornai	Vasvári
5.	Sárbogárdi	Makói
6.	Dombóvári	Nagykanizsai
7.	Makói	Sárbogárdi
8.	Vasvári	Devecseri
9.	Salgótarjáni	Kunszentmártoni
10.	Hegyháti	Ibrányi
11.	Hevesi	Hevesi
12.	Csurgói	Dombóvári
13.	Kunszentmártoni	Jánoshalmi
14.	Devecseri	Nyíradonyi
15.	Ibrányi	Salgótarjáni
16.	Cigándi	Hegyháti
17.	Jánoshalmi	Csurgói
18.	Nyíradonyi	Cigándi
19.	Sarkadi	Sarkadi

A **2. táblázat** a járások összesített rangsorait mutatja a vizsgált két évben. A rangsor elején szerepelnek azok a hátrányos helyzetű járások, akik a vizsgált mutatók és eredményeik alapján a kutatás tárgyát képező járások körében fejlettebbnek mondhatók. Ennek értelmében minél jobban közelítünk a rangsor vége felé, annál inkább fejletlenebb járásokat találunk. Ez alapján egyértelműen kijelenthető, hogy jelen vizsgálat abszolút „győztese” a Dabasi járás, ami elhelyezkedését tekintve nem meglepő eredmény, hiszen az ország főcentrumához ő áll a legközelebb. A pólus másik oldalán ugyanúgy kijelenthető, hogy a rangsornak van egy abszolút „vesztese” is, a Sarkadi járás.

Az interjúkban megkérdezettek kivétel nélkül egyetértettek a rangsorokban elfoglalt helyükkel, és megítélésük szerint nem sorolnák máshová a járásukat.

3. táblázat: A hátrányos helyzetű járások komplex rangsorában bekövetkezett változások
(Forrás: saját szerkesztés, 2023)

Járás megnevezése	Rangsorbeli változás 2011 bázisához képest
Cigándi	-2
Csornai	+1
Csurgói	-5
Dabasi	0
Devecseri	+6
Dombóvári	-6
Hegyháti	-6
Hevesi	0
Ibrányi	+5
Jánoshalmi	+4
Kisbéri	0
Kunszentmárton	+4
Makói	+2
Nagykanizsai	-3
Nyíradonyi	+4
Salgótarjáni	-6
Sárbogárdi	-2
Sarkadi	0
Vasvári	+4

A **3. táblázat** a két évben kialakult komplex rangsorokban bekövetkezett változásokat mutatja a vizsgált járások tekintetében. A táblázatban zöld színnel vannak kiemelve azok a járások, ahol pozíció javítás történt, tehát egy fejlettebb szintre léptek. Ezek a járások nevesítve a Csornai, a Devecseri, az Ibrányi, a Jánoshalmi, a Kunszentmártoni, a Makói, a Nyíradonyi és a Vasvári járás. Piros színnel azok a terület egységek láthatók kiemelve, akik a rangsorban pozíciót veszítettek, tehát távolabb kerültek a fejlettebb szinttől és közelebb a fejletlen csoporthoz. Ilyen színű jelölést láthatunk a Cigándi, a Csurgói, a Dombóvári, a Hegyháti, a Nagykanizsai, a Salgótarjáni és a Sárbogárdi járások tekintetében. Azok a járások, amik jelölése fekete színűek maradt és külön kiemelés nem látható, nem változtattak helyet a rangsorban, tehát ugyanaz maradt a státuszuk 2021. évben is, mint a vizsgálat azt megelőző 2011. évében.

Az interjú eredmények azt mutatják, hogy ahol „helyvesztés” volt a rangsorban az a járásközpont kevés szerepvállalása, a különböző pályázási lehetőségek hiánya/nehézsége miatt adódott. Ezenfelül Cigánd, a Cigándi járás járásszékhely városa úgy véli, hogy más területek dinamikusabban tudtak fejlődni, és ez okozta a rangsorbeli negatív változásukat. Azoknak a

járásoknak a települései, amelyek a rangsorban előrébb tudtak kerülni, többségében sikeres pályázatokra és a vállalkozások betelepülésére hivatkoztak.

Az interjúk eredményeinek kiértékeléskor számos egyéb kérdésre is választ kaptam, ami a kutatás témakörét tekintve kiemelt jelentőségű, azonban a statisztikai adatoknál nem tettem említést róluk, ezért ezeket a következőkben szeretném ismertetni.

A jóléthez, változáshoz való hozzáállás kérdésében elég megosztó eredmények születtek. 3 települése (Gávavencsellő, Paszab, Nagyhajmás) tekintetében abszolút pozitív a változáshoz való viszonyulás és törekvéseket is tesznek érte. A többi település esetén várják az emberek a „csodát”, azonban tenni nem hajlandóak érte, és másoktól várják a változást.

A helyi társadalom mozgósításának lehetőségére vegyes válaszok érkeztek. Jellemzően nem, vagy csak nagyon nehezen tudják bevonni a lakosságot a helyi akciókba, és csupán két település (Ricse és Mekényes) esetében mondható el az, hogy aktív helyi társadalmi csoporttal/csoportokkal rendelkeznek, akik hajlandóak tenni a környezetük fejlődéséért.

A megkérdezett településekről elmondható, hogy bár különböző módokon, de kivétel nélkül ***törekszenek a településfejlődésre***. Legtöbbször pályázatok, intézmény felújítások, infrastrukturális fejlesztések révén, ám akadnak olyanok is (Kéleshalom), akik túlmutatnak ezeken és egy sokkal fenttarthatóbb célért versenyeznek, a megújuló energiáért. Gávavencsellőn és Cigándon pedig számos intézkedést tesznek a munkahelyek teremtése érdekében, ezzel is megakadályozva az elvándorlást és a munkanélküliség további növekedését.

A leszakadás, elmaradottság mértéke a megkérdezett településeken leginkább az edukáció, az alul iskolázottság, a kiépítetlen (vagy az idők folyamán beszűkülő) infrastruktúra és a rekreációs tevékenységek területén mutatkozik meg.

4. Következtetések, javaslatok

A fejezet elején szeretném ismertetni, hogy a vizsgálatom elején felállított hipotézisek eredményei miként alakultak.

H1: A leggyengébb teljesítményt mutató járásokban a legmagasabb a közfoglalkoztatottak aránya. A legjobb teljesítményt mutató járásokban pedig a legalacsonyabb, mert a jobb gazdasági helyzet felszívja a szabad munkaerőt.

A kutatás elején azt gondoltam, erre a tézisre egyszerű és logikus a válasz, azonban a dolgozat **14. ábrája** és a rangsorokat szemléltető **2. táblázat** megcáfolta ezt a nyilvánvalónak hitt megállapítást. A várt eredmények ellenére a vizsgálat alapján 2021. évben felállított rangsor öt leggyengébben teljesítő járás valamelyikében mutatkoznak a legmagasabb közfoglalkoztatási adatok, de nem az összesben. A legsúlyosabb közfoglalkoztatási adatokat mutató egységek között szerepel a középmezőnyben helyet foglaló Ibrányi és Hevesi járás is. A rangsor végét záró Csurgoi és Hegyháti járást pedig a legalacsonyabb közfoglalkoztatási mutatóval rendelkezők közé sorolhatjuk. Ezek alapján a hipotézist *részben tudtam elfogadni*, mivel a vizsgálatom alapján kialakított rangsor szerint nem csak a leggyengébb teljesítményű járásokban magas a közfoglalkoztatottak száma, és ezzel párhuzamosan vannak olyan gyengébb fejlettségi mutatóval rendelkező járások, ahol majdhogynem a legkevesebb a közfoglalkoztatottak statisztikája.

H2: A kutatás eredményei alapján a leggyengébb teljesítményű járásokhoz tartozó települések vezetőinek helyzetfeltárása alátámasztja a vizsgálat végeredményét, miszerint valóban ezek a térség legfejletlenebb járásai.

A hipotézis felállításakor elég kettősséget éreztem, mert egyrészt a negatív tényekkel (amikért általában nem is „mi” vagyunk a felelősek) mindenki egyetért, másrészt azt is feltételeztem, hogy biztos lesz olyan település, amelyik abszolút nem ért egyet a fejletlenségi eredményével. A vizsgálat részét képező interjú eredmények szerint egy település kivételével (amely semleges választ adott ebben a kérdéskörben), az összes interjúba vont település egyetértett a 2011. és 2021. évben felállított fejlettségi rangsorokkal, mely eredményeket a **21. ábrán** láthatjuk. A hipotézist tehát *igazolni tudtam*, mivel az interjúk eredményei 90%-ban igazolták a vizsgálat eredményét, mi szerint valóban az eredménynek megfelelően ezek a járások a térség legelmaradottabb LAU 1-es területi egységei.

H3: Az országos és megyei átlagokat is figyelembe véve a hátrányos helyzetű járásokban az elmaradottság egyik fő indikátora a munkanélküliségi index, melyet az interjú eredmények is igazolnak.

A hipotézis igazolására szolgál a **13. ábra** és az **5. táblázat**. Az országos átlagnál rosszabban teljesít a vizsgálatba vont járások 84,2%-a, a megyei átlagnál pedig a járások 92,1%-a. Ezen adatok mellett az interjúba vont települések 70%-a jelölte meg a munkanélküliséget, mint szektort, ahol a legjobban érezhető a leszakadás mértéke, valamint úgy, mint a hátrányos helyzet legsúlyosabb formája. Ezek alapján a hipotézist **igazolni tudtam**, miszerint a munkanélküliség ez egyik fő indikátora a járások elmaradottságának.

H4: Az országon belüli elhelyezkedés jelentősen befolyásolja a kutatás eredményét, és jellemzően az elmaradottság azokban a térségekben a legsúlyosabb, amelyek központi város nélküliek, illetve ahol funkciószegény járásközponttal találkozunk.

Ennél a hipotézisnél az utóbbi év rangsorának öt legfejletlenebb járásait tekintjük (**2. táblázat**). A járások elhelyezkedését tekintve kijelenthetjük, hogy a vizsgálat alapján legfejletlenebb járások egytől egyig az ország periferiáin találhatóak meg, a román, a horvát és a szlovák határ mentén. Tekintettel arra, hogy minden magyarországi járásnak van egy járásszékhely városa, amelynek néhány kötelező feladatot, funkciót el kell látnia, a Sarkadi, a Cigándi, a Csurgói, a Hegyháti és a Salgótarjáni járások esetében sincs ez másképpen. Ezeken a kötelező funkciókon és szolgáltatásokon túlmenően azonban jelentős különbségek mutatkoznak az egyes járások között. A Salgótarjáni járás kiemelkedik mind közül, hiszen nem csak járásszékhely város, hanem a Nógrádi vármegye megyeszékhelye is, így a Salgótarjáni járás lakosságának számos többlet funkciót is kínál, mely által kijelenthetjük, hogy a Salgótarjáni járás egy erős, funkcióban gazdag központtal rendelkezik. A Hegyháti és a Sarkadi járás központjaik ellátják a kötelező funkciókat, azonban semmilyen „pluszt” nem vállalnak a járás fejlődése érdekében. A Sarkadi járás Sarkad várossal az élen inkább csak „vegetál” és megragadtak ebben az alapműködési állapotban, míg a Hegyháti járásban található Sásd, mint járásközpont semmit nem tesz a községek fejlődéséért és semmilyen formában nem segíti azokat. Ezt a nézetet az interjúeredmények is alátámasztják. A Cigándi járás központja, Cigánd igyekszik fejlődni és támogatások útján fejleszteni a térséget, de ez esetben is azt állapíthatjuk meg, hogy az alapoktatás, -egészségügy, -kultúra és szociális érzékenységen kívül nem nyújt egyebet a térség lakosainak. A Csurgói járás kevesebb mint 5000 fővel rendelkező központja Csurgó városa igen funkciógazdag, miáltal nem csak a járásának lakosait szolgálja ki, hanem a környező járások

népességét is. Ezek után a hipotézist csak *részen tudtam elfogadni*, mivel valamely hátrányos helyzetű járás kifejezetten funkciógazdag és az egész térségre kiható járásközponttal rendelkezik.

Kutatásom következtetéseként elmondhatom, hogy az egész vizsgálat és kutatás eredményes volt, hiszen sokrétű témakörben sikerült vizsgálatokat végezni, és eredményeket produkálni. A kigyűjtött információk, illetve a vizsgálatok alapján elmondható, hogy a vizsgálatba vont járások elmaradottságának hátterében számos negatív teljesítményű indikátor áll. A bemutatott mutatócsoportok alapján a járások között sikerült felállítanom egy komplex fejlettségi rangsort, amely tükrözi a járások országon belüli fejlettségét/elmaradottságát.

A kutatásom elején több célt is felállítottam, amiket rendszerint sikerült elérnem, és eredményekkel alátámasztanom. Úgy érzem sikerült messzemenően megismerni a hátrányos helyzetű járások területi és társadalmi kérdéseit, a magukon viselt hátrány lehetséges okait. A vizsgálat fő célját képező komplex fejlettségi rangsorok felállítása sikerült, és ezek alapján a járások között létrejött egy hierarchia, melyből további elemzéseket és eredményeket számítottam. Az interjúkkal kapcsolatos célkitűzéseimet is elértem, és hasznos produktumokat nyertem ki belőlük, amik nagyban hozzájárultak a vizsgálat eredményeihez.

Az eredmények és következtetések mentén megfogalmazódott bennem néhány javaslat a témában, így a következőkben ezeket szeretném ismertetni.

Az eredmények, valamint a hipotézisek kifejtésénél láthattuk, hogy a munkanélküliség mekkora akadályt jelent a járások fejlődésében. Ezt a problémát elsősorban magasabb számú és dinamikusabb munkahelyteremtő akciókkal, munkaerő képzésekkel lehetne orvosolni. Ezek mellett vidéki inkubátorházakkal segíteni lehetne a helyben működő és születő vállalkozásokat, melyek révén munkahelyek születnek és növekszik a térség gazdasági értékteremtő képessége. A munkanélküliséggel kézen fogva jár az alul iskolázottság, így ezen a téren is több támogatás, és motivációt kell adni a területeknek.

Az interjúalanyok helyzetfeltárása alapján az egyes járások településeinek nagyon nehéz elérniük a különböző pályázatokat és a támogatásokat. Így, ha meg is felelnek az egyes feltételeknek, a sikeres és megnyert pályázatokra nagyon csekély az esély. Ennek okán érdemes lenne még több speciális támogatások juttatása (akár pályázatok útján), amelyek valóban helyben, a hátrányos helyzetű térségekben kerülnek felhasználásra.

Minden területen más és más okozza az elmaradottságot, ezért fontos lenne felmérni ezeket és ezek mentén döntést hozni a támogatások kategorizálásáról. Ebben a folyamatban elengedhetetlen a járásközpontok szerepvállalása.

Az elmaradott területek (akár LAU 1 - LAU 2 téregységek) fejlődéséhez nélkülözhetetlen a saját belső erőforrásaikra és adottságaikra való építkezés. Ez alatt értem, hogy különböző kedvezményekkel lehet motiválni a vállalkozásokat a térségbe való betelepülésre, például adókedvezményekkel, valamint lehetséges képzett, szabad munkaerővel. Azokban a térségekben, ahol van szabad vállalkozási zóna és a szabályozások is megengedik, kisebb ipari területek kiépítése is fellendülést eredményezne. Nem lehet elhanyagolni a területek különböző természeti adottságait sem, amiket, ha megfelelő módon és fenntarthatóan használnak ki, azok köré kiépíthető egy egyedi térségi turizmus, amely területi termékekkel és térségi marketinggel párosulva szintén pozitív változást hozna a területek életében, és akár az elmaradottságból való kilépést és elősegítené.

A folyamatos fejlesztés és fejlődés fontos társadalmi és gazdasági elvárás, amit a települések egyedül nehezebben tudnak véghez vinni, vagy ha sikerül is, akkor is lassabban. A legcélravezetőbb megoldás lehet (természetesen az önkormányzat költségvetési lehetőségeihez és a támogatásokhoz mérten), ha az egy járásba tartozó települések „összefognak” és közös beruházásokat, fejlesztési akciókat pályáznak és hajtanak végre. Így közös erővel elő tudják mozdítani az egész térség fejlődését.

5. Összefoglalás

Kutatásom elsősorban a magyarországi hátrányos helyzetű járásokról, ezek területi kutatásairól, valamint az elmaradottság vizsgálatáról szól. *Szakirodalmi áttekintésem* számos tanulmányt, könyvet, egyetemi jegyzetet tartalmaz, melynek keretein belül igyekeztem a lehető legsokoldalúbban megközelíteni az elmaradottságot, a fejlettség-fejletlenség kérdéskörét, valamint a háttérben húzódó történelmi viszonyokat, a jogi szabályozásokat és a támogatási lehetőségeket.

Vizsgálatom céljának tartom feltárni a hátrányos helyzetű járások területi és társadalmi kérdéseit, a magukon viselt hátrány lehetséges okait, egy komplex rangsor keretein belül értékelni a vizsgálatba vont járásokat, valamint egy primer kutatás keretein belül összevetést készíteni a kutatás eredményei és az interjú alanyok helyzetértékelései között.

Saját vizsgálatomban elsősorban az *alapkérdéseim és a hipotéziseim* kerülnek bemutatásra, amik leginkább a járások fejlettségére, a földrajzi elhelyezkedésükre, az országos átlaghoz viszonyított pozíciókra, valamint az elmaradottság ok-okozatai összefüggéseire vonatkozik. Ezután ismertetem a *vizsgálat körülményeit és helyszíneit*, melyen belül egy térkép segítségével szemléltetem a vizsgálatba vont járások országon belüli elhelyezkedését, és néhány mondatban bemutatom őket. A *kutatási módszer és minta* alfejezetben ismertetem a vizsgálat két pillérét: a szekunder adatokat, és a primer kutatást képviselő interjúkészítést.

Az *eredmények* mennyisége és minősége hűen tükrözik a kutatás kiinduláskor magamban tett elvárásokat. A járások több szempontból való elemzése hatékony volt, hiszen számos oldalukról megismerhettük őket, és ezek alapján alakultak ki mindkét vizsgálati évben a járások fejlettségét szemléltető komplex rangsorok. Főként ezekre koncentrálni születtek meg az interjúk eredményei is, amik nagyban hozzájárultak a kutatás eredményeihez.

A **4. táblázat** foglalja össze a hipotéziseim eredményeit. Az állítások közül kettőt tudtam igazolni, vagyis a járásokhoz tartozó települések helyzetértékelése megegyezik a kutatás eredményével, valamint a vizsgálatba vont járások elmaradottságának egyik fő alapkőve a munkanélküliség. Kettő tézist pedig csak részben tudtam elfogadni, vagyis a közfoglalkoztatottak aránya nem csak a legfejletlenebb járásokban magas, valamint az elhelyezkedés csak részben befolyásolja a járások elmaradottságát.

4. táblázat: A vizsgált hipotézisek eredményei
(Forrás: saját szerkesztés, 2023)

Hipotézisek	Eredmény
H1: Vizsgálatom alapján a leggyengébb teljesítményt mutató járásokban a legmagasabb a közfoglalkoztatottak aránya. A legjobb teljesítményt mutató járásokban pedig a legalacsonyabb, mert a jobb gazdasági helyzet felszívja a szabad munkaerőt.	Részen igaz
H2: A kutatás eredményei alapján a leggyengébb teljesítményű járásokhoz tartozó településekkel készített interjú eredménye alátámasztja vizsgálatom végeredményét, miszerint valóban ezek a térség legfejletlenebb járásai.	Igaz
H3: Vizsgálatom alapján az országos és megyei átlagokat is figyelembe véve a hátrányos helyzetű járásokban az elmaradottság egyik fő indikátora a munkanélküliségi index, melyet az interjú eredmények is igazolnak.	Igaz
H4: Az országon belüli elhelyezkedés jelentősen befolyásolja a kutatás eredményét, és jellemzően az elmaradottság azokban a térségekben a legsúlyosabb, amelyek központi város nélküliek, illetve ahol funkciószegény járásközponttal találkozunk.	Részen igaz

Kutatásom végeredményeként elmondhatom, a vizsgálatba vont magyarországi hátrányos helyzetű járások elmaradottságának kérdése igen sokszínű és további kérdéseket vet fel. Ennek tudatában nem véletlen, hogy az eltelt évek folyamán újabb és újabb megoldási és fejlődési lehetőségek jelentek meg, hiszen ahogy telik az idő, mindig akadnak újabb kihívások, amikre reagálni kell. A vizsgálat eredményeként kialakult rangsorokban szereplő leggyengébben teljesítő járások fejletlenségében más és más okok húzódnak, csupán egyben egyeznek meg: mindegyikük az ország peremterületein, vagyis a periférián helyezkednek el, az ország szívéből távol.

Összefoglalva elmondható, hogy Magyarország hátrányos helyzetű járásainak elmaradottsága számos indikátor segítségével bizonyítható, a fejlődésre való törekvés pedig igen alacsony és ez eredmények alapján egy „ördögi körnek” tekinthető.

Irodalomjegyzék

1. Friedmann, J. (1973): A theory of polarised development. In Friedmann, J. (ed.) Urbanisation, Planning, and National Development. Beverly Hills, Sage, 41-67. p.
2. Huszár I. (1981): A hátrányos helyzetűek Magyarországon. Társadalmi Szemle. XXXVI. évf. 6.sz. 89-99. p.
3. Istance, D. (1997): Education and Equity in OECD Countries. OECD, France, 129 p.
4. Káposzta J. – Gubacsi F. (2018): Kedvezőtlen helyzetű települések napjainkban Bátorterenye példáján keresztül. Studia Mundi – Economica. V. évf. 3. sz. 46-61. p.
5. Káposzta J. – Nagy H. – Kollár K. (2010): Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye leghátrányosabb helyzetű kistérségeinek települési szerkezeti, foglalkoztatási jellemzői az EU csatlakozás óta eltelt időszakban. Területi Statisztika, XIII. évf. 6. sz. 641-658. p.
6. Káposzta J. - Némédiné Kollár K. (2017): SMART települési modellek vizsgálata nemzetközi és hazai kezdeményezések alapján, avagy mi lehet a minta a periférián? Studia Mundi – Economica. IV. évf. 3. sz. 57-66. p.
7. Kocsis P. Cs. (2022): A hátrányos helyzet fogalma és területi dimenziói. In: Kocsis P. Cs. – Pornói I.: A hátrányos helyzet aspektusai. Debreceni Egyetem, Debrecen, 4-40. p.
8. Kollár K. (2012): A területi egyenlőtlenségek. In: A hazai hátrányos helyzetű kistérségek főbb térgazdasági összefüggései. Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Gödöllő, 11-45. p.
9. Kozma T. (1975): Hátrányos helyzet: Egy oktatási probléma társadalmi vetületei. Budapest, Tankönyvkiadó, 233 p.
10. Kőszegfalvi Gy. (2012): A települések infrastrukturális ellátottsági viszonyainak sajátosságai. In: Tóth J. (szerk.): Világföldrajz. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1485 p., 469-473 p.

11. Nagyné H. – Urbánné Malomsoki M. (2016): Hátrányos helyzetű kistérségek vs. hátrányos helyzetű járások. In: Innovációs kihívások és lehetőségek 2014-2020 között. XV. Nemzetközi Tudományos Napok. Károly Róbert Főiskola Gyöngyös, 1149-1158. p.
12. Őry M. (2005): Hátrányos helyzetű csoportok helyzete a munkaerőpiacon. Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet, 144 p., 6-18. p.
13. Papp S. (2018): A hátrányos helyzetű területek lehatárolásának lehetőségei. Szegedi Tudomány Egyetem, Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszék, Szeged, 9 p.
14. Péntes J. (2015) A kedvezményezett térségek lehatárolásának aktuális kérdései. Területi Statisztika. XVIII. évf. 3. sz. 206-232. p.
15. Rechnitzer J. – Smahó M. (2011): In: Rechnitzer J. – Smahó M.: Területi politika. Budapest, Akadémiai Kiadó, 456 p.
16. Ritter K. – Tóth H. – Tóth T. (2013): Hátrányos helyzetű vidéki térségek és helyi fejlesztési lehetőségeik egy észak-magyarországi példán keresztül. In: Lukovics M. – Savanya P. (szerk.): Új hangsúlyok a területi fejlődésben. Szeged, JATEPress, 303 p., 224-242. p.
17. Tipold F. (2016): Hátrányos helyzetű térségek lehatárolása, kedvezményezett járások. <https://docplayer.hu/106516539-Hatranynos-helyzetu-tersegek-lehatarolasa-kedvezmenyezett-jarasok.html>
Letöltés ideje: 2022. december 1.
18. Tomcsányi M. (1986): A gazdaságilag elmaradott térségek néhány sajátos területrendezési és területfejlesztési kérdése. Településfejlesztés. VI. évf. 4. sz. 15–18. p.
19. Tóth J. - Kókai S. – Rakonczai J. – Dövényi Z. - Becsei J. - Gulyás L. (2012): Kelet-Magyarország. In: Dövényi Z. (szerk.): A Kárpát-medence földrajza. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1351 p., 812-891. p.
20. Tóth T. – Káposzta J. (2013): A területi egyenlőtlenségek kezelése. In: Tóth T. (szerk.): Regionális és vidékfejlesztési ismeretek. Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma, Debrecen, 115-119. p.

21. Urbánne Malomsoki M. (2019): Hátrányos helyzetű járások és települések.
http://abi.gtk.szie.hu/system/files/upload/course_material/hatranynos_helyzetu_jarasok_es_telepulesek_nagy.pdf
Letöltés ideje: 2022. december 7.
22. Veres L. (2004): Belső perifériák jelene és a jövője a társadalmi-gazdasági térszerkezetben Magyarországon. In: Barton G.: A magyar földrajz kurrens eredményei: II. Magyar Földrajzi Konferencia. Szeged, Szegedi Tudományegyetem TTIK Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, 1850 p., 1831-1837. p.
23. Wallerstein, I. (1993): Sistemul mondial modern. Vol. III–IV, București, Ed. Meridiane.

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: A területi elmaradottság 5 fő tényezője G. Fekete munkája alapján.....	9
2. ábra: A hazai kedvezményezett járások a 290/2014 Kormányrendelet alapján.....	12
3. ábra: A kedvezményezett járások besorolása 2015.01.01-től	15
4. ábra: A vizsgálatba vont hátrányos helyzetű járások országon belüli elhelyezkedése.....	24
5. ábra: Magyarország hátrányos járásainak állandó népessége 2011.évben és 2021. évben..	31
6. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű jáásaiban az idős népesség eltartottsági rátája 2011.évben és 2021.évben (%)	32
7. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásainak öregedési indexe 2011.évben és 2021. évben (%) (Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023).....	33
8. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásainak vándorlási egyenlege 2011.évben és 2021. évben (ezrelék) (Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023).....	34
9. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásainak természetes szaporodása 2011.évben és 2021. évben (ezrelék) (Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023).....	35
10. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű jáásaiban a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek aránya az állandó népességből 2011.évben és 2021. évben (%)	36
11. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű jáásaiban lakásállomány száma 2011. évben és 2021. évben (db).....	37
12. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásainak a hátrányos helyzetű óvodás és általános iskolai tanulók aránya 2011.évben és 2021. évben (%)	38
13. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű jáásaiban a nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes korú állandó népességből 2011.évben és 2021. évben (%).....	39
14. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű jáásaiban a közfoglalkoztatottak száma 2021. évben (fő)	40
15. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű jáásaiban a működő vállalkozások száma ezer lakosra 2011. évben és 2021. évben (db)	41
16. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű jáásaiban a helyi önkormányzatok helyi adókból származó bevételeinek aránya a tárgyévi bevételhez képest 2011. évben és 2021. évben (db)	42
17. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű jáásaiban az önkormányzati utak kiépítettsége 2011. évben és 2021. évben (%)	43

18. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásaiban a rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások aránya 2011. évben (db).....	44
19. ábra: Magyarország hátrányos helyzetű járásaiban az internet előfizetések száma 2013. évben és 2021. évben (db).....	45
20. ábra: Interjú kérdések	60
21. ábra: Interjú: Egyetértenek-e a járásuk fejlettségbeli pozíciójával?.....	61

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. táblázat: A NUTS-rendszer területi szintjei Magyarországon 2018. január 1-jétől	19
2. táblázat: A hátrányos helyzetű járások komplex rangsora 2011. évben és 2021. évben.....	46
3. táblázat: A hátrányos helyzetű járások komplex rangsorában bekövetkezett változások	47
4. táblázat: A vizsgált hipotézisek eredményei	54
5. táblázat: Magyarország hátrányos helyzetű járásainak nyilvántartott álláskeresőinek aránya a megyei átlagok tekintetében 2011.évben és 2021. évben (%).....	62

Mellékletek

1. számú melléklet

20. ábra: Interjú kérdések

(Forrás: saját szerkesztés, 2023)

KÉRDÉSEK

1. Nevezze meg a települést!
2. A település melyik járásba tartozik?
3. Tisztában vannak vele, hogy a járás, amelybe tartoznak a hátrányos helyzetű járások közé tartozik?
4. Önök egyetértenek ezzel? Válaszát kérem indokolja!
5. A hátrányos helyzet mely formáját érzi a legsúlyosabban a településükön?
6. Önök szerint a település fejlettsége hol helyezkedik el az országos átlaghoz képest? (alatta/közelében/felette)
7. Meg vannak elégedve ezzel a fejlettségi állapottal?
8. Milyen a településen a jóléthez, változáshoz való hozzáállás?
9. Töreksenek-e a település fejlődésére? Milyen törekvéseket tesznek a településfejlesztésre?
10. Milyen a helyi társadalom állapota? Mozgósítható-e a közös fejlődés érdekében?
11. Soroljon fel területeket, ahol a legjobban érezhető a leszakadás mértéke!
12. Egyetértenek-e a járásuk 1. táblázat szerinti fejlettségbeli pozíciójával?
13. Ha az előző kérdésre „nem” volt a válasz, kérem indokolja és alakítson ki egy új rangsort, amit Önök gondolnak a járások között!
14. Ha történt változás a település rangsorban elfoglalt helyét illetően 2011. évhez képest, Önök szerint mi okozhatta ezt?
15. Egyéb, amit megosztana a témával kapcsolatban.

1. táblázat: A hátrányos helyzetű járások komplex rangsora 2011. és 2021.

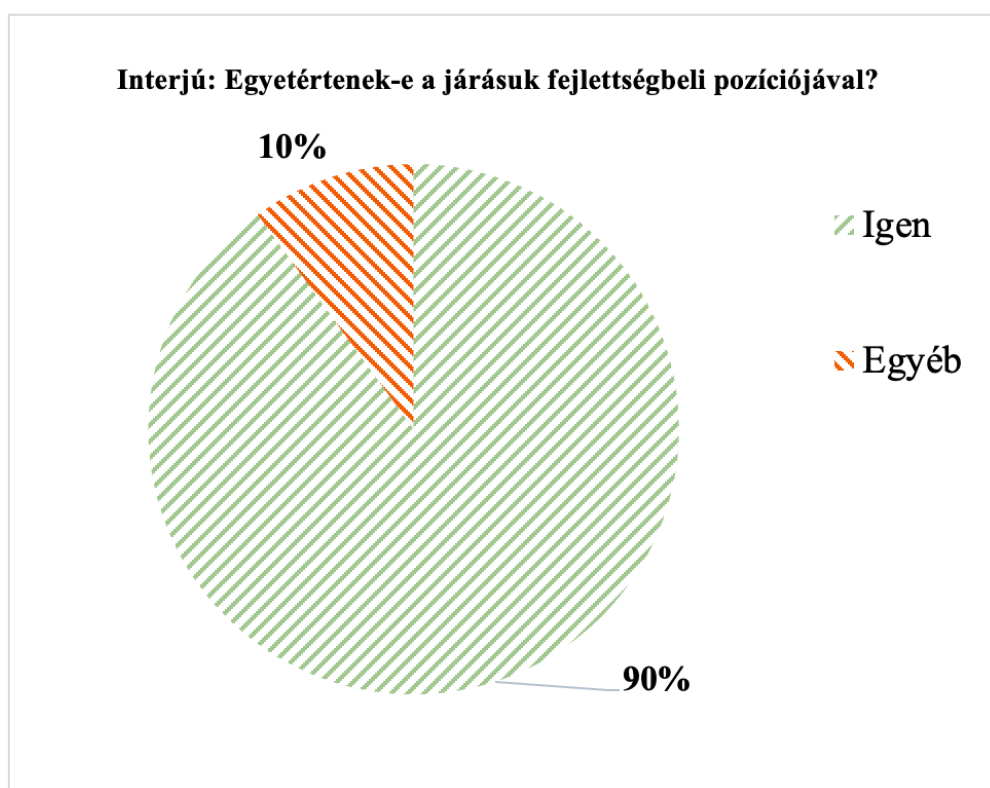
(Forrás: saját szerkesztés, 2023)

R A N G S O R		
	2011	2021
1.	Dabasi	Dabasi
2.	Kisbéri	Kisbéri
3.	Nagykanizsai	Csornai
4.	Csornai	Vasvári
5.	Sárbogárdi	Makói
6.	Dombóvári	Nagykanizsai
7.	Makói	Sárbogárdi
8.	Vasvári	Devecseri
9.	Salgótarjáni	Kunszentmártoni
10.	Hegyháti	Ibrányi
11.	Hevesi	Hevesi
12.	Csurgói	Dombóvári
13.	Kunszentmártoni	Jánoshalmi
14.	Devecseri	Nyíradonyi
15.	Ibrányi	Salgótarjáni
16.	Cigándi	Hegyháti
17.	Jánoshalmi	Csurgói
18.	Nyíradonyi	Cigándi
19.	Sarkadi	Sarkadi

2. számú melléklet

21. ábra: Interjú: Egyetértenek-e a járásuk fejlettségbeli pozíciójával?

(Forrás: saját interjúkészítés alapján, saját szerkesztés, 2023)

3. számú melléklet

5. táblázat: Magyarország hátrányos helyzetű járásainak nyilvántartott álláskeresőinek aránya a megyei átlagok tekintetében 2011. évben és 2021. évben (%)

(Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2023)

Területegységek	Nyilvántartott álláskeresők összesen (fő)		Nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes korú állandó népességből (%)		Megyei átlagtól való eltérés	
	2011	2021	2011	2021	2011	2021
Pest vármegye	40638	18343	4,70%	2,07%	2,32%	1,83%
Dabasi járás	2465	1355	7,03%	3,90%		
Fejér vármegye	21146	7631	6,94%	2,72%	6,79%	1,71%
Sárbogárdi járás	2772	815	13,73%	4,43%		
Komárom-Esztergom vármegye	12800	4712	5,80%	2,33%	1,32%	0,94%
Kisbéri járás	1048	445	7,12%	3,28%		
Veszprém vármegye	16794	6516	6,63%	2,89%	1,98%	2,56%
Devecseri járás	955	550	8,61%	5,45%		
Győr-Moson-Sopron vármegye	10738	3428	3,43%	1,12%	-0,14%	-0,30%
Csornai járás	770	178	3,29%	0,82%		
Vas vármegye	8294	4040	4,53%	2,46%	3,87%	1,82%
Vasvári járás	834	382	8,41%	4,28%		
Zala vármegye	15173	6562	7,51%	3,72%	1,48%	1,21%
Nagykanizsai járás	5097	2373	8,99%	4,92%		
Baranya vármegye	28731	13186	10,41%	5,37%	4,60%	2,94%
Hegyháti járás	1395	666	15,01%	8,31%		
Somogy vármegye	24574	11597	10,80%	5,77%	4,84%	2,76%
Csurgói járás	1907	916	15,64%	8,52%		
Tolna vármegye	13837	5891	8,35%	4,16%	1,63%	1,45%
Dombóvári járás	2297	1108	9,98%	5,60%		
Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye	66918	34651	13,71%	8,04%	8,13%	4,71%
Cigándi járás	2496	1349	21,84%	12,75%		
Heves vármegye	20652	10962	9,68%	5,75%	7,37%	4,54%
Hevesi járás	4110	2283	17,04%	10,29%		
Nógrád vármegye	18890	10069	13,30%	8,10%	3,07%	1,15%
Salgótarjáni járás	7422	3540	16,37%	9,25%		
Hajdú-Bihar vármegye	44549	18206	11,58%	5,13%	6,47%	3,43%
Nyíradonyi járás	3840	1752	18,05%	8,56%		
Jász-Nagykun-Szolnok vármegye	29539	12959	10,80%	5,39%	3,13%	-0,14%
Kunszentmártoni járás	3520	1151	13,94%	5,24%		
Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye	57901	24118	14,29%	6,34%	4,21%	0,89%
Ibrányi járás	3129	1135	18,49%	7,23%		
Bács-Kiskun vármegye	32136	11230	8,67%	3,35%	5,61%	0,72%
Jánoshalmi járás	1726	442	14,28%	4,07%		
Békés vármegye	26103	11565	10,19%	5,26%	6,93%	2,77%
Sarkadi járás	2823	1168	17,12%	8,02%		
Csongrád-Csanád vármegye	20040	5181	6,87%	1,97%	2,74%	0,79%
Makói járás	3058	785	9,61%	2,76%		

4. számú melléklet: Absztrakt/Tartalmi kivonat

HÁTRÁNYOS HELYZETŰ JÁRÁSOK TERÜLETI KUTATÁSAI MAGYARORSZÁGON

Barkóczy Bianka Zsanett

Vidékfejlesztési agrármérnök szak, mesterképzés, levelező tagozat

Vidékfejlesztési és Fenntartható Gazdaság Intézet

Témavezető: **Dr. Péli László**, egyetemi docens, MATE, Szent István Campus, Vidékfejlesztési és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

Kutatásom elsősorban a magyarországi hátrányos helyzetű járásokról, ezek területi kutatásairól, valamint az elmaradottság vizsgálatáról szól. *Szakirodalmi áttekintésem* számos tanulmányt, könyvet, egyetemi jegyzetet tartalmaz, melynek keretein belül igyekeztem a lehető legsokoldalúbban megközelíteni az elmaradottságot, a fejlettség-fejletlenség kérdéskörét, valamint a háttérben húzódó történelmi viszonyokat, a jogi szabályozásokat és a támogatási lehetőségeket.

Vizsgálatom céljának tartom feltárni a hátrányos helyzetű járások területi és társadalmi kérdéseit, a magukon viselt hátrány lehetséges okait, egy komplex rangsor keretein belül értékelni a vizsgálatba vont járásokat, valamint egy primer kutatás keretein belül összevetést készíteni a kutatás eredményei és az interjú alanyok helyzetértékelései között.

Saját vizsgálatomban elsősorban az *alapkérdéseim és a hipotéziseim* kerülnek bemutatásra, amik leginkább a járások fejlettségére, a földrajzi elhelyezkedésükre, az országos átlaghoz viszonyított pozíciókra, valamint az elmaradottság ok-okozatai összefüggéseire vonatkozik. Ezután ismertetem a *vizsgálat körülményeit és helyszíneit*, melyen belül egy térkép segítségével szemléltetem a vizsgálatba vont járások országon belüli elhelyezkedését, és néhány mondatban bemutatom őket. A *kutatási módszer és minta* alfejezetben ismertetem a vizsgálat két pillérét: a szekunder adatokat, és a primer kutatást képviselő interjúk alanyait, és a kiválasztott interjú módszert.

Az *eredmények* mennyisége és minősége hűen tükrözik a kutatás kiinduláskor magamban tett elvárásokat. A járások több szempontból való elemzése hatékony volt, hiszen számos oldalukról megismerhettük őket, és ezek alapján alakultak ki mindkét vizsgálati évben a járások fejlettségét szemléltető komplex rangsorok. Főként ezekre koncentrálnak születtek meg az interjúk eredményei is, amik nagyban hozzájárultak a kutatás végeredményeihez.

Következtetésként ismertetem a hipotézisek eredményeit, amelyek közül kettő elfogadásra, kettő pedig csak részlegesen került elfogadásra. Továbbá az eddigiek alapján levonom a megfelelő következtetéseket, hogy miként alakultak a célkitűzések, és a dolgozat elején felállított problémák feltárása. *Javaslatként* négy alap gondolat fogalmazódott meg bennem, amik leginkább a fejlődési és támogatási lehetőségekre, és a területek kooperációjára koncentrálnak.

5. számú melléklet: Hallgatói nyilatkozat

NYILATKOZAT

a diplomadolgozat nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről

A hallgató neve: Barkóczy Bianka Zsanett
A Hallgató Neptun kódja: JQMWS0
A dolgozat címe: Hátrányos helyzetű járárok területi kutatásai Magyarországon
A megjelenés éve: 2023
A konzulens intézetének neve: Vidékfejlesztési és Fenntartható Gazdaság Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott diplomadolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2023 év 11 hó 03 nap

Hallgató aláírása

6. számú melléklet: Konzulensi nyilatkozat

NYILATKOZAT

Barkóczy Bianka Zsanett (név) (hallgató Neptun azonosítója: JQMWS0)
konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az
irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól
tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő
védésre **javaslom / nem javaslom**

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem

Kelt: Gödöllő 2023. év XI. hó 3. nap

belső konzulens